

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra slavistiky

Problém ruské menšiny v Lotyšsku a Litvě po rozpadu SSSR

Bakalářská práce

Autor: Alexandra Kičerková
Studijní program: B7507 - Specializace v pedagogice
Studijní obor: Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: prof. PhDr. Oldřich Richterek, CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor: Alexandra Kičerková

Studium: P121407

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Problém ruské menšiny v Lotyšsku a Litvě po rozpadu SSSR**

Název bakalářské práce AJ: The Problem of the Russian Minority in Latvia and Lithuania after the Disintegration of the Soviet Union

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá problematikou ruské menšiny na území Lotyšska a Litvy po rozpadu Sovětského svazu, nastiňuje historii těchto dvou pobaltských států a jejich vazby k Rusku (SSSR, RF), zabývá se národnostní skladbou jejich obyvatelstva, otázkami občanství, naturalizačním procesem, národnostní politikou a jejím odrazem ve veřejném prostoru.

Anotace:

Práce se zabývá problematikou ruské menšiny na území Lotyšska a Litvy po rozpadu Sovětského svazu, nastiňuje historii těchto dvou pobaltských států a jejich vazby k Rusku (SSSR, RF), zabývá se národnostní skladbou jejich obyvatelstva, otázkami občanství, naturalizačním procesem, národnostní politikou a jejím odrazem ve veřejném prostoru.

Garantující pracoviště: Katedra slavistiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Oldřich Richterek, CSc.

Oponent: Mgr. Elena Anatolievna Vasilyeva, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 26.2.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Mé poděkování patří prof. PhDr. Oldřichu Richterkovi, CSc. za pomoc při zpracování práce a vstřícnost při konzultacích.

Anotace

KIČERKOVÁ, Alexandra. *Problém ruské menšiny v Lotyšsku a Litvě po rozpadu SSSR*. Hradec Králové : Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 76 s. Bakalářská práce.

Práce se zabývá problematikou ruské menšiny na území Lotyšska a Litvy po rozpadu Sovětského svazu. Nastiňuje historii těchto dvou pobaltských států a jejich vazby k Rusku (SSSR, RF). Zabývá se národnostní skladbou jejich obyvatelstva, otázkami občanství, naturalizačním procesem, národnostní politikou a jejím odrazem ve veřejném prostoru.

Klíčová slova: Lotyšsko, Litva, ruská menšina, naturalizační proces, občanství.

Obsah

Úvod	8
1 Dějiny Litvy a Lotyšska od 18. století a jejich vztah k Rusku.....	10
1.1 Livonsko a polsko-litevská Rzeczypospolité v 18.století.....	10
1.2 Litevské území v 19. století.....	12
1.3 Livonská gubernie v 19. století	14
1.4 Lotyšsko ve 20. století.....	17
1.4.1 Do počátku světové války.....	17
1.4.2 Světová válka a vznik Lotyšského státu	19
1.4.3 Meziválečné období.....	21
1.4.4 Anexe a 2. světová válka	22
1.4.5 Od sovětské nadvlády k obnovení samostatné republiky.....	24
1.5 Litva ve 20. století	26
1.5.1 Do roku 1910	26
1.5.2 Světová válka a počátek 20. let.....	27
1.5.3 Meziválečné období.....	28
1.5.4 Anexe, okupace a 2. světová válka	29
1.5.5 Od druhé sovětské okupace do získání nezávislosti.....	30
2 Vývoj národnostní skladby obyvatel.....	34
2.1 Lotyšsko	34
2.1.1 Od německých rytířů do roku 1944	34
2.1.2 Od druhé sovětské okupace do získání samostatnosti	35
2.1.3 Od obnovení samostatnosti do současnosti	38
2.2 Litva.....	39
2.2.1 Od počátku do poloviny 20. století.....	39
2.2.2 Od sovětské nadvlády do obnovení nezávislosti	41
2.2.3 Od obnovení samostatnosti do současnosti	42
3 Otázka občanství po rozpadu SSSR.....	45
3.1 Lotyšsko	45
3.1.1 Obecné informace o občanství.....	45
3.1.2 Lotyšští občané a neobčané v číslech	48
3.2 Litva.....	49
3.2.1 Obecné informace o občanství.....	49
3.2.2 Litevští občané a osoby s jiným občanstvím v číslech	51

4	Dopad rusifikace 20. století ve veřejném prostoru	52
4.1	Vzdělávání.....	52
4.1.1	Lotyšsko.....	52
4.1.1.1	Obecné informace o vzdělávání	52
4.1.1.2	Vývoj vzdělávání od 90. let 20. století do současnosti.....	52
4.1.1.3	Ruské a lotyšské školy v číslech	53
4.1.2	Litva.....	54
4.1.2.1	Obecné informace o litevském školství.....	54
4.1.2.2	Vývoj vzdělávání od 90. let 20. století do současnosti.....	55
4.2	Postavení ruského jazyka a ruské kultury	59
4.2.1	Lotyšsko.....	59
4.2.1.1	Ruský jazyk na lotyšském území do roku 1944	59
4.2.1.2	Ruský jazyk od roku 1944 do současnosti	61
4.2.1.3	Ruský a lotyšský jazyk v číslech	63
4.2.2	Litva.....	64
4.2.2.1	Ruská kultura a jazyk napříč litevskou historií	64
4.2.2.2	Ruská kultura a jazyk po rozpadu SSSR do současnosti.....	65
4.2.2.3	Ruský a litevský jazyk v číslech.....	66
4.3	Pracovní trh a sociální sféra	67
4.3.1	Lotyšsko.....	67
4.3.2	Litva.....	69
	Závěr	71
	Seznam odborných zdrojů	72

Úvod

Práce se zabývá problematikou ruské menšiny v Lotyšsku a v Litvě po rozpadu SSSR. Lotyšsko i Litva byli do roku 1991 součástí Sovětského svazu. V tomto období přišlo do pobaltských republik mnoho lidí ruské národnosti a utvořili četnou skupinu rusky hovořících občanů v pobaltské populaci. Po rozpadu SSSR země přijaly zákony o občanství, ve kterých stanovily kdo je a kdo není občanem republiky. V Litevské republice se občanem mohl stát každý člověk, který v době rozpadu měl na litevském území trvalé bydliště. Oproti tomu v Lotyšsku získali občanství ti lidé, kteří byli občany předválečného Lotyšska (nebo byli potomci těchto občanů). Tímto zákonem přibližně 700 tis. Rusů, kteří v té době žili v Lotyšsku, ztratili ze dne na den občanství a s ním i všechna svá občanská práva.

Cílem práce je shromáždit fakta týkající se života Rusů (občanů i neobčanů) v Lotyšsku a v Litvě po rozpadu SSSR. Má za cíl nastínit historii těchto států jako podklad pro pochopení vztahů Lotyšska a Litvy k Rusku a osvětlit jaký vliv měly dvě sovětské okupace a následná rusifikace v těchto pobaltských republikách na skladbu obyvatelstva, a jak se vztahy Lotyšska a Litvy k Rusku promítají do veřejného života (v oblasti vzdělávání, postavení ruského jazyka i pracovního trhu a sociální sféry).

První kapitola se bude snažit nastínit historii těchto států a to od 18. století do rozpadu SSSR, aby si čtenář mohl tuto problematiku zasadit do historického kontextu a seznámil se se vztahy těchto dvou pobaltských republik k Rusku. Byl zvolen milník 18. století, protože dějiny Pobaltí jsou do 18. století spleť a historie těchto států je spjatá s ruskou říší až od 18. století.

Druhá kapitola přinese informace, které se týkají vývoje národnostní struktury obyvatel a snahou bude ukázat, jak se lotyšská a litevská populace proměňovala napříč stoletími.

Třetí kapitola se bude věnovat otázce občanství. Cílem bude uvést příčiny příchodu ruského obyvatelstva do těchto zemí, uvést jací lidé se po rozpadu SSSR vrátili zpátky do své původní vlasti, přiblížit jaké zákony o občanství byly po rozpadu přijaty a jaký měly vliv na obyvatelstvo. Kapitola bude také osvětlovat co je to naturalizace, kolik lidí ruské národnosti získalo lotyšské/litevské občanství a proč někteří Rusové do současnosti neprošli naturalizačním problémem.

Čtvrtá kapitola se bude věnovat sféram veřejného života. Cílem bude přinést fakta k otázce vzdělávání, nastínit vývoj vzdělávání od 90. let 20. století a osvětlit situaci

současného školství v těchto zemích. Cílem také bude ukázat, jak se měnilo postavení ruského jazyka v těchto dvou pobaltských zemích od počátku až do současnosti. Tato kapitola má také přiblížit oblast pracovního zařazení představitelů ruské menšiny na trhu práce a pokusit se uvést data k nezaměstnanosti rusky hovořících obyvatel.

V současnosti existuje v českém prostředí několik předních odborníků, zabývajících se tematikou baltského regionu, z jejichž publikací jsem čerpala informace. Téma ruské menšiny je však zpracováno především v rámci publikací o historii Pobaltí, případně od výše zmíněných autorů bylo publikováno několik článků na téma problematiky ruské menšiny v odborných časopisech.

Odborníkem na dějiny střední a východní Evropy se zaměřením především na Pobaltí je doc. PhDr. Luboš Švec, CSc., v současnosti působící na Katedře ruských a východoevropských studií Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd UK v Praze. Politickým vývojem zemí střední a východní Evropy se zabývá doc. PhDr. Břetislav Dančák, Ph.D., v současnosti děkan Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a přednášející na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií. Moderními dějinami Pobaltsí se také zabývá PhDr. Jindřich Dejmek, DrSc., vědecký pracovník Historického ústavu Akademie věd ČR, zaměřující se na mezinárodní vztahy 20. století. Na lotyšskou a litevskou kulturu se specializuje Mgr. Pavel Štoll, Ph.D., působící na Ústavu východoevropských studií Filosofické fakulty UK v Praze.

1 Dějiny Litvy a Lotyšska od 18. století a jejich vztah k Rusku

1.1 Livonsko¹ a polsko-litevská Rzeczypospolité v 18.století

Na konci 17. století došlo na evropském kontinentu ke vzniku silné koalice, složené z Dánska, Polska, Braniborska-Pruska a Ruské říše, jenž chtěla bojovat proti švédské moci. Početné akce této koalice vyústily na počátku 18. století v tzv. velkou severní válku (1700-1721). Válka, započatá s úsilím zeslabit švédskou moc, vyústila do převzetí moci novými mocnostmi a to Pruska a Ruské říše. Velká severní válka byla začata útokem polsko-saské armády na Livonsko, které bylo pod vládou Švédska. Švédové posléze dobyli území Dánska, které podepsalo mírovou smlouvu už roku 1700. Švédové poté zaútočili také na polskou Rzeczypospolité. Švédská vítězství však byla brzy vystřídána porážkami. Roku 1702 byla švédská vojska poražena a Ruská říše po mnoha pokusech získala přístup k Finskému zálivu, u kterého postavila pevnosti Petropavlovsk a Petrohrad. Roku 1704 získala ruská říše také velkou část Estonska a roku 1709 zvítězila nad švédskou armádou v bitvě u Poltavy. Roku 1710 byla ruským vojskem podrobena nejen Riga, ale také celé Livonsko a ruská armáda vítězně došla až do jižního (tehdy švédského) Finska. Válkou ztratilo Švédsko oblast Ingrie, části Karélie v oblasti Finského zálivu, celé Estonsko a Livonsko. Latgalsko, část původního Livonska, pozůstalo polsko-litevskému státu až do roku 1722. V tomto roce bylo Latgalsko během 1. dělení Polska připojeno Kateřinou II. k Ruskému impériu.²

Po vítězství u Poltavy roku 1709 byl car Petr I. spokojený s postavením ruské říše, proto svrhl ze stolu pruský návrh na rozdělení Polska. To se však změnilo za vlády Kateřiny II. (1762-1796). Polsko se mezi 60. – 70. léty 18. století nacházelo v krizi, z čehož nesly prospěch jen sousední mocnosti.³ Když roku 1766 sejm polsko-litevské

¹ Livonsko byl státní útvar vytvořený německými rytíři ve 13. století a to spojením lotyšských a estonských kmenů. Tento útvar existoval až do poloviny 16. století. Poté si livonské území podrobili Švédí, Poláci nebo Rusové. Od 13. století až do 20. století bylo livonské území ovládáno (nehlédě pod jaký stát spadalo) německou nadvládou. (ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 5.)

² DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 48-50.

³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 106.

republiky neobnovil rovnoprávnost nekatolíků s katolíky, využili toho okolní mocnosti vtrhnutím do země a roku 1772 se uskutečnilo 1. dělení Polska. K ruské říši bylo připojeno Latgalsko, Polocko, Vitebsko, Mstislavsko i část Minského vévodství.⁴ K největší politické krizi Republiky obojího národa došlo v poslední čtvrtině 18. století. I přes to však v posledních letech 18. století nastala doba kulturního rozkvětu republiky. Byly zakládány školy, byla založena Vilenská akademie, byl sepsán první litevský slabikář a byly budovány manufaktury na výrobu lněného plátva, svíček i papíru.⁵ Dne 3. 5. 1791 byla přijata ústava zbytku Republiky obojího národa, následkem čehož do země vtrhla ruská armáda a roku 1793 se uskutečnilo 2. dělení Polska mezi Prusko a Rusko. Území Gdaňsku, Toruně a Poznaň bylo přiděleno Prusku a republiku tvořilo už jen území etnické Litvy, Brodná, Novgorodu a Brestu, tj. 200 000 km². O dva roky později dne 24. 10. 1795 byla republika rozdělena potřetí. Kromě tradiční účasti Pruska a Ruska se na dělení podílelo také Rakousko.⁶ Ruská říši ovládla Aukštaitsko a Žemaitsko a pod pruskou vládu nově spadala oblast levého břehu řeky Němen.⁷

Připojením Livonska v roce 1710 (a Estonska) získalo Rusko hned několik výhod. Baltské území poskytlo ruské říši několik nezamrzajících přístavů, jenž se měly podílet na rozvoji ruského obchodu s evropskými zeměmi a baltské úřednictvo plánoval Petr I. využít pro rozvoj ruských úřadů.⁸ Ihned po připojení Livonska car potvrdil livonské šlechtě privilegia, kterými byla podložena samostatnost Livonské gubernie v rámci ruské říše. Celé 18. století bylo pro Livonskou gubernii ve znamení autonomie, kdy car či carevna se do jejího fungování nevměšovaly. Do poloviny 18. století byly gubernie řízeny zemskými radami.⁹ Vysoká privilegia získala německo-baltská vrchnost v době vlády carevny Alžběty v letech 1741-1762.¹⁰ „*K určité změně v postavení německo-baltské aristokracie došlo po nástupu Kateřiny II. (1762-92), která se jako první pokoušela o výraznější unifikaci baltských*

⁴ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 103-104.

⁵ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 107-108.

⁶ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 104-107.

⁷ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 111.

⁸ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 50.

⁹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 104-105.

¹⁰ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 51.

provincií s vlastní říší.”¹¹ Ještě do roku 1782 mezi baltským a ruským územím fungovala celní hranice, která zanikla až rozhodnutím Kateřiny II. Vláda carevny také zavedla začínající kontrolu nad dosud samostatnou finanční a daňovou správou baltských provincií.¹² Za vlády Kateřininu syna Pavla I. (1796-1801) byla samostatnost litevského území a Livonské gubernie opět zavedena.¹³

1.2 Litevské území v 19. století

Na počátku 19. století vznikly na litevské politické scéně dva tábory, tj. proruský v čele s Michalem Ogiňským a Adamem Czartoryským a profrancouzským v čele s Alexandrem Sapiehou.¹⁴ S představitelem proruského proudu Adamem Czartoryským udržoval styky sám car Alexandr I., vládnoucí od roku 1801. Roku 1811 car slíbil proruskému proudu znovuvytvoření samostatného Litevského velkoknížectví, aby si udržel podporu litevské šlechty při napoleonských taženích. Avšak slib nikdy nebyl dodržen.¹⁵ Během 24. – 25. 6. 1812 na území kolem řeky Němen vtrhla francouzská armáda připravena zahájit vojenský atak na Rusko. Na Napoleonův příkaz byla dokonce ve městě Vilnius zformována komise prozatímní vlády Litevského velkoknížectví. Avšak myšlenka sjednoceného velkoknížectví netrvala dlouho. Napoleon se svou armádou opustil zemi v prosinci roku 1812 a tím skončila také možnost obnovení polsko-litevského státu.¹⁶

Kromě politické scény se na počátku 19. století formovala také kulturní oblast. Studenti docházeli na Vilniuskou vysokou školu, navštěvovali univerzitní knihkupectví, byly zakládány vědecké, humanitární i zednářské spolky.¹⁷ Roku 1825 byla vydána básnická sbírka litevského básníka Kristijonase Donelaitise. Do začátku 30. let vyšly první litevské dějiny v litevštině od Simonase Daukantase. Ve 30. letech pak začaly na pruském území vycházet litevské časopisy.¹⁸ Na litevském území byly časopisy vydávány až v 2. polovině století, a to například Aušra, Varpas (1889-

¹¹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 51-52.

¹² DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 52-53.

¹³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 115.

¹⁴ Tamtéž. S. 111-112.

¹⁵ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 108-110.

¹⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 112-113.

¹⁷ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 109.

¹⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 135.

1905), Šviesa (1887-1888) a další.¹⁹ Spisovatelé se věnovali historické literatuře, zaměřovali se na opěvování litevské pohanské historie [například Teodor Narbutt (lit. Teodoras Narbutas)] a vyzdvihovali litevský jazyk (například Xaver Bohusz).²⁰ Do rozvoje litevské kultury byly zapojeny také ženy, které byly podporovány ke znalosti litevského jazyka a později na přelomu století také k psaní litevské literatury.²¹ Roku 1896 byla založena první politická strana, tzv. Sociálnědemokratická strana Litvy.²²

Velice brzy začaly zákazy a represe probouzejícího se litevského nacionalismu. Už od roku 1813 mohli na univerzitě studovat jen šlechtici a od roku 1827 mohli gymnázia a univerzity navštěvovat pouze svobodní obyvatelé. Od 20. let 19. století následovaly zákazy zednářských i studentských litevských spolků.

Povstání na sebe nenechalo dlouho čekat. Roku 1831 se litevská šlechta připojila k polské rebelii a vzbouřila se proti carským nařízením a jeho vládě. Povstání bylo potlačeno a skončilo uzavřením univerzity, zabavením půdy povstalců, omezením vlastnit půdu katolickou církví a zrušením litevských statutů. Litevské země získaly nový název a to „Severozápadní kraj“. Po povstání se ruská říše snažila odstranit všechny polské vlivy a byla zahájena rusifikace. Byla zakázána polská periodika a úředním i akademickým jazykem se stal jazyk ruský.²³ Po uzavření univerzity odcházeli litevští studenti za vyšším vzděláním do Moskvy, Petrohradu, Rigy, Varšavy nebo Dorpatu.²⁴

Další velké společné polsko-litevsko-běloruské povstání se uskutečnilo roku 1863, následkem kterého byla zavedena řada tvrdších opatření. Ruské vedení začalo uplatňovat protikatolickou politiku (například katolíci nesměli pracovat na úřadech) a byla zesílena rusifikace. Litevské texty mohly být rozšiřovány pouze azbukou. Bylo zakázáno nejen soukromé školství, ale také jakékoliv instituce či spolky litevské kultury. Jako kulturní centrum byl povolen pouze soukromý šlechtický statek, městský salon šlechtického domu či katolická farnost.²⁵ Zákazem činnosti byly

¹⁹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 129.

²⁰ Tamtéž. S. 120-121.

²¹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 117.

²² Tamtéž. S. 130.

²³ Tamtéž. S. 110-112.

²⁴ Tamtéž. S. 127.

²⁵ Tamtéž. S. 115-116.

po povstání v 60. letech postiženy také kulturní periodika litevského nakladatele a redaktora Adama Honoriusze Kirkora, které umožňovaly zveřejňovat příspěvky místních buditelů národa.²⁶ Po povstání bylo litevské vlastenectví tolerováno pouze v oblasti za řekou Němen. Zde byly povolovány stavby litevských základních škol a litevský jazyk se stal vyučovaným předmětem. Rusifikace se v této oblasti začala projevovat až v 70. letech 19. století.

Následkem uzavření litevské univerzity se zvýšil počet kněží, kteří měli jako jediní možnost vysokého vzdělání a rozvíjení kulturního života. Tím také vzrostlo množství náboženské literatury, protože kněží se stávali spisovateli. Gramotnost se však na Litvě v 2. polovině 19. století i nadále rozvíjela. Na západní Litvě se zakládaly školy při farnostech, při kterých byly dostupné také knihovny a na ostatním území studenti docházeli do státních škol. Vysoké úrovni gramotnosti přispěl také rozvoj nezákonných domácích škol vytvořených jako protest proti rusifikaci, ve kterých Litevci učili své děti.

Rusifikaci se nevyhnula ani víra. Katolické kostely se násilně stávaly pravoslavnými. Církev proti rusifikaci protestovala. Především však zbrojila proti zákazu latinky, v důsledku čehož se do země začaly pašovat litevské knihy v latince z Pruska. Pašeráky se postupně stávali také knihkupci, šlechtici i rolníci.²⁷ *„Litva je jedinou zemí, která postavila pašerákům-nosičům knih pomník jako výraz díků za jejich obětavou a nezastupitelnou roli v národním obrození.”*²⁸

I přes tradiční úlohu Litvy jako zemědělské oblasti se země nevyhnula průmyslové revoluci, jenž se šířila evropským kontinentem od 18. století. Velkým pokrokem byla stavba železnice na trase Petrohrad - Vilnius – Varšava, otevřená roku 1861. I po industrializaci si však Litva uchovala svou tradiční úlohu zemědělského území. Ještě roku 1897 bylo 87,3 % obyvatel Litvy venkovany.²⁹

1.3 Livonská gubernie v 19. století

Počátek 19. století byl pro Livonsko ve znamení kulturního rozvoje. K výraznému zvýšení gramotnosti přispělo roku 1819 zavedení povinné školní docházky.³⁰ To

²⁶ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 119.

²⁷ Tamtéž. S. 122-126.

²⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 138.

²⁹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 126.

³⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 119.

přispělo k tomu, že se Lotyšská gubernie zařadila k těm nejvzdělanějším.³¹ K rozvoji vlasteneckého podvědomí lotyšského lidu přispělo v 19. století několik významných kulturních okolností. Roku 1806 vyšla první lotyšská básnická sbírka, o několik let později roku 1822 vyšel první lotyšský časopis a postupně byla do lotyštiny překládána náboženská literatura. Ve 20. letech také vznikla Lotyšská literární společnost, která pořádala výuku lotyšského jazyka pro německé duchovenstvo.³² Na sklonku století roku 1890 pak byla přeložena z dánštiny první lotyšská divadelní hra. Lotyšští buditelé se také začali zajímat o lotyšský folklor, sbíráním lotyšských pověstí se zabýval například historik Garlieb Merkel.³³

V důsledku rozvoje vlasteneckých idejí se Lotyši snažili také zbavit německé nadvlády ve veřejném prostoru. Ve školství se to projevilo ve 30. letech, kdy byl roku 1837 na jelgavském gymnáziu ministerstvem školství zvolen první ruský ředitel. Zvrat nastal také v jazykové oblasti. Od 30. let se užíval lotyšský jazyk na základních školách a od 40. let byla zavedena znalost ruského jazyka pro úředníky.

Na přelomu 30. a 40. let lotyšské rolnické obyvatelstvo přecházelo k pravoslaví.

Za vlády Alexandra II., syna cara Mikuláše I., v letech 1856-1863 se v baltských guberniích zrealizovala zemědělská reforma spočívající v uvolnění rolnického režimu. Reformou bylo baltským rolníkům dovoleno kupovat i nájímat půdu.³⁴ Kromě agrární reformy byla zavedena také svoboda pohybu, následkem které se venkovské obyvatelstvo začalo pomalu přesunovat do měst, kde začalo pracovat jako dělníci, služebnictvo či se stávali malovýrobci.³⁵

Všechny tyto kulturní, jazykové i hospodářské změny přispěly k rychlému zvýšení baltské gramotnosti. Od poloviny století se začala ve společnosti objevovat vzdělaná lotyšská generace buditelů, jež se rozdělila na dva tábory - starolotyše a mladolotyše. Mladolotyši se zajímali o kulturní a hospodářské otázky.³⁶ Bojovali za osvobození

³¹ BERESNEVIČIŪTĒ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 126.

³² ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 124.

³³ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 55-56.

³⁴ Tamtéž. S. 58-59.

³⁵ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 121.

³⁶ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 60-62.

lotyšského národa od Němců a Ruské impérium považovali za vhodného spojence v boji proti germanizaci. Starolotyši bojovali za spojenectví s Němci.³⁷

Přicházející 60. léta 19. století přinesla do společnosti diskuze o dalším směřování Livonské gubernie. Luteránský biskup Walter byl zastáncem germanizace baltského národa, oproti tomu publicista Katkov byl zastáncem sjednocení baltských provincií s Ruskem. Avšak ani jedna strana si neuvědomila, že lotyšská společnost se nachází v národním obrození. Roku 1868 byla založena základna lotyšských buditelů, tzv. Rižská lotyšská společnost. V 80. letech fungovalo na livornském území už přes 200 lotyšských spolků a sdružení. V této době se buditelé začali zajímat o politickou sféru, to se projevilo vydáním první petice Rižskou lotyšskou společností žádající sociální a školní reformu.³⁸ „*Petice (nejen z důvodu taktických) však volaly i po zvýraznění přímého vlivu ruského státu v Pobaltí na úkor německo-baltských privilegií, a to v oblasti správní, samosprávné i soudní.*”³⁹

Nový car Alexandr III., vládnoucí v letech 1881-1894, na počátku své vlády nepotvrdil německo-baltská privilegia a prosazoval propojení Pobaltí s Ruskem. Začínající rusifikace se promítla hlavně od 80. let 19. století v oblasti školství, kde byl zaváděn ruský jazyk a posléze od 90. let museli být schopni používat ruštinu zaměstnanci úřadů. Tím se začala snižovat germanizace. Následkem bylo také od 70. let snižování německého obyvatelstva. Při stále zvyšující se rusifikaci se německo-baltská vrchnost udržela jen ve stavovských sněmech a ve větších městech na radnicích.⁴⁰

Začínající rusifikace měla i pozitivní dopady a to na rozvoj vodní dopravy, respektive přístavů. Riga se v průběhu industrializace dopracovala na největší exportní ruský přístav. Industrializace se rozvíjela až do počátku 20. století, kdy byla v Rize roku 1908 otevřena první ruská automobilová továrna.⁴¹

Na přelomu 80. – 90. let se na politické scéně objevilo hnutí Jaunā Strāva, tzv. Nový proud, zajímající se o německé proudy, pozitivismus a marxismus. Do začátku revoluce roku 1905 vzniklo několik lotyšských hnutí, posléze se měnících

³⁷ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 126-127.

³⁸ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 61-64.

³⁹ Tamtéž. S. 64.

⁴⁰ Tamtéž. S. 65.

⁴¹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 132.

do politických stran, například Lotyšská národní strana, Lotyšská demokratická strana, neonacionalisté či Sociálně demokratická unie. Lotyšská hnutí se však podílela jen na správě menších měst, protože zemské sněmy byly stále pod nadvládou německo-baltské vrchnosti.⁴²

1.4 Lotyšsko ve 20. století

1.4.1 Do počátku světové války

Minulé 19. století bylo pro lotyšský lid důležité z hlediska vytvoření vlasteneckých idejí a rozvoje lotyšské kultury. Počátek přicházejícího 20. století byl pro Livonskou gubernii především ve znamení revolty, vytříbení nových politických směrů a vzniku politických stran. „*Dosud nesložitá politická scéna, limitovaná systémem samoděržaví, se diferencovala na konzervativní, liberálně umírněné, radikálně demokratické a socialistické proudy.*”⁴³ Již na počátku století existovala dvě opoziční lotyšská hnutí, a to starolotyši se základnou v Rižské lotyšské společnosti a socialisticko-demokratické hnutí Nový směr. Velmi brzy se rozvíjelo nové dělnické hnutí, jenž mělo velkou podporu především u lotyšských dělníků, kteří pracovali v průmyslových centrech, které na přelomu století za industrializace vznikly v baltských guberniích (Riga, Tallinn). Roku 1904 se sociálně demokratická lotyšská hnutí sjednotila pod jednu základnu a vznikla tak první lotyšská politická strana s názvem Lotyšská sociálně demokratická dělnická strana. Ta se roku 1906 spojila s ruskými sociálními demokraty. Roku 1906 se pak politická scéna rozrostla o další partaj a to liberálně demokratickou s názvem Lotyšská demokratická strana.⁴⁴

Dělníci, již se na počátku století už shromažďovali v jedné politické straně, se začali hlásit o svá práva. To vyústilo do manifestace v Petrohradě, jež rozšířila nepokoje na celé území ruské říše.

Dne 9. 1. 1905 se před Zimním palácem v Petrohradě po bohoslužbě shromáždilo tisíce ruských dělníků přinášející svému caru petici. Dokumentem žádali cara Mikuláše II. o zastoupení lidu ve vládě, o rovnost a svobodu. Pokojná sešlost dělníků však byla krvavě potlačena, ruské vojsko dav postřílelo. Následkem Krvavé neděle se po celém území Rusi, tj. i v baltských guberniích, rozšířily revoluční myšlenky

⁴² DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1. vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 67-70.

⁴³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 143.

⁴⁴ Tamtéž. S. 143-144.

ústící do demonstrací, protestů a nepokojů obecně. Na území obývaném Lotyšii se rolníci bouřlivě vrhli na německé šlechtice, zapalovali jim sídla a zabíjeli rodinné příslušníky. Na území Pobaltí bylo během tohoto jediného roku zničeno celkem 184 zámků a 82 německých šlechticů přišlo o život.⁴⁵ K přinucení poslušnosti na baltském území byly povolány nejen ruské jednotky, ale také kozáci. Následkem potlačení zemřelo 2 000 Lotyšů, mnoho jich bylo pozatýkáno a odvedeno do vězení nebo na Sibiř. Někteří emigrovali do Skandinávie či Evropy. Konec revolučního roku 1905 přinesl livonské gubernii sjezd samospráv z Kuronska a Vidzeme, jehož výsledkem byl požadavek samostatnosti.⁴⁶ Kvůli stoupajícím nepokojům se nakonec car pod tlakem rozhodl vyhlásit carský manifest, ve kterém se zavázal ke vzniku dumy a zavedení občanských práv, tj. také volebního práva. Tento manifest byl však ruským lidem odmítnut. Car roku 1906 jmenoval nového premiéra a to Petra Stolypina, od kterého očekával pomoc při sjednání pořádku a udržení carismu. Stolypin zavedl agrární reformu, jejíž cílem bylo pozvednutí úrovně zemědělství v Ruském impériu. Toho také dosáhl prostřednictvím migrace ruského lidu z přelidněných oblastí na Sibiř, kde bylo mnoho neobydlené a neobdělávané půdy. Během roku 1908 se tak přesídlilo 665 tis. rolnických rodin. Stolypinova vláda pomohla impériu ke zvýšení zemědělské produkce, k rozvoji kulturnímu, občanskému i sociálnímu. Ze strachu o svrhnutí cara a převzetí moci byl však na Petra Stolypina spáchán atentát.⁴⁷ I přes vrácení se k absolutismu bylo ve veřejném prostoru nastoleno několik změn. Lotyština se stala vyučovacím předmětem na základních školách. Byly povoleny nakladatelství, literární i umělecké společnosti. Byla zavedena дума, v němž zástupci baltských provincií i litevského území získali několik poslanceckých křesel a mohli se tak alespoň v malém měřítku podílet na vládě ruské říše. Revoluce roku 1905 také vyvolala odchod několika tisíců německých obyvatel z lotyšského území.⁴⁸ I přes snížení německého obyvatelstva patřila polovina zemědělské půdy do počátku světové války Němcům.⁴⁹

⁴⁵ ZUBOV, Andrej. *Dějiny Ruska 20. století – díl I*. 1.vyd.-dotisk. Praha : Argo, 2014. S. 153-156.

⁴⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuveveno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 146-147.

⁴⁷ ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. 2.vyd. Praha : NLN, 1996. S. 295-298.

⁴⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuveveno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 147.

⁴⁹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 74.

1.4.2 Světová válka a vznik Lotyšského státu

Roku 1915 německá vojska okupovala velkou část Kuronska⁵⁰, roku 1917 obsadila Rigu⁵¹ a na sklonku války roku 1918 již vojensky zabírala celé území Pobaltí⁵². Okupované území bylo, stejně jako litevské území, pod kontrolou vojenské správy Ober-Ost. Kromě toho tu však už v prvních letech okupace byla zavedena germanizace. Německý jazyk byl zaveden již od prvních ročníků školy jako povinný předmět, Němci také počítali s osídlováním okupovaných území německými rodinami z Haliče či Ukrajiny.⁵³ Mezitím se v Německu vytvořily dva názory ohledně otázky směřování baltských gubernií. První hovořili o připojení k Prusku, druzí chtěli vytvořit baltské knížectví s panovníkem Adolfem Fridrichem. Dne 18. 3. 1918 bylo kuronskou zemskou radou přijato usnesení, ve kterém rada žádala sloučení Kuronska, Livonska a Estonska do jednoho útvaru a připojení k Německu. V boji proti německé nadvládě bojovalo přibližně 120 - 140 tis. lotyšských vojáků. Dne 1. 8. 1915 byly zformovány první lotyšské střelecké prapory, jež se postupem času rozšířily na pluky.⁵⁴

Během válečných let přišla o život ¼ celkové lotyšské populace.⁵⁵ Počet německého obyvatelstva vzrostl (v Kuronsku až o trojnásobek) a mnoho místních lotyšských obyvatel (hovoří se o 850 tis. lidí) se přesunulo do vnitrozemí ruské říše, kde byly zakládány organizace pro pomoc uprchlíkům, např. Ústřední výbor pro péči o lotyšské uprchlíky.⁵⁶

Bolševická revoluce roku 1917 uvolnila atmosféru pro vytváření nových politických myšlenek.⁵⁷ „*Demokratizace politického života umožnila, aby jednotlivé neruské národy mohly začít uplatňovat své národně autonomní požadavky v rámci demokratického Ruska.*“⁵⁸ První žádost o sjednocení Lotyšska byla vyřčena na jednotlivých konferencích politiků Vidzemska, Kuronska a Latgalska během

⁵⁰ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 75.

⁵¹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 158.

⁵² DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 78.

⁵³ Tamtéž. S. 76.

⁵⁴ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 157.

⁵⁵ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 75.

⁵⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 157.

⁵⁷ Tamtéž. S. 157.

⁵⁸ Tamtéž. S. 157.

března a května 1917. Na summitu v Rize dne 30. 7. 1917 zástupci lotyšských organizací diskutovali o úplné samostatnosti Lotyšska i o autonomii Lotyšska v rámci Ruského impéria. Kromě otázky autonomie byla na politické lotyšské scéně aktuální otázka bolševická. Sovětská politika měla odezvu především u dělníků, kteří vzhledem k průmyslovému charakteru území žili na lotyšském území ve velkém počtu. Převzetí moci bolševickými sověty během revoluce tak nebylo překvapením. Na II. sjezdu sovětů dne 17. 12. 1917 bylo Lotyšsko prohlášené za autonomní část Ruské sovětské federativní socialistické republiky a byla zvolena sovětská vláda. Současně byla Lotyšskou národní radou⁵⁹, ve které zasedaly delegáti všech politických stran kromě bolševiků, zformována stínová vláda, jež se za okupace ukryla do ruského hlavního města, Petrohradu.

Dne 27. 8. 1918 byl podepsán Brestlitevský mír, kterým se Rusko ve prospěch západních mocností vzdalo Kuronska, Livonska, Estonska i Litvy. Nezávislá Lotyšská republika byla vyhlášena 18. 11. 1918.⁶⁰

Rusko zrušilo Brestlitevský mír dne 13. 11. 1918. Současně během listopadu 1918 bolševický partaj za pomoci ruské sovětské vlády začal připravovat svržení nesovětské lotyšské vlády. Na pomoc bolševickému hnutí přispěla rudá armáda, která během prvních prosincových dní postupně Lotyšsko obsadila a 17. 12. 1918 byla vyhlášena Lotyšská sovětská republika.⁶¹ Pro volbu bolševiků přispěl v Lotyšsku nejen dělnický charakter obyvatelstva, ale taky silný protiněmecký postoj. Protiněmecká nálada ve společnosti udávala politické směřování spíše k Rusku než k Německu. Nástup bolševické vlády přinesl nejen zestátnění půdy, bank, podniků a likvidaci inteligence, ale také nedostatek jídla a životních potřeb. Během likvidace zemřelo přibližně 5 tis. obyvatel. To vše přispělo k brzké nepodpoře bolševické vlády. Proti bolševikům se postavili místní Lotyši i baltičtí Němci, kteří chtěli antibolševický postoj místních využít k udržení politické moci a také lotyšští střelci, kteří patřili k nejlepším a nejoddanějším vojákům rudé armády, což se projevilo na jejím oslabení.⁶²

⁵⁹ Lotyšská národní rada - celonárodní reprezentativní orgán vytvořený 16. 11. 1917.

⁶⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 157-161.

⁶¹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 78-79.

⁶² ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 163-165.

Nebolševická vláda, jež vyhlásila nezávislou republiku v listopadu 1918 musela před bolševiky utéct a hledala pomoc u ostatních států. Pomoc jim prvně nabídli Němci a později také Poláci. Němci požadovali za pomoc splnění mnoha podmínek, lotyšská vláda se však nechtěla podrobit a tak byla Němci svržena a nahrazena druhou. Od roku 1919 se pak k boji proti bolševikům přidali také Poláci. Z lotyšského území byli nakonec za pomoci obou států bolševici vytlačeni.⁶³ Po odstranění bolševiků lotyšské území obsadily Němci, za okupace kterých zemřelo 4 tis. lidí. Strazdumuižské příměří, kterým se německá armáda zavázala opustit lotyšské území, bylo uzavřeno 5. 7. 1919. Poslední německé jednotky opustili zemi během října 1919.⁶⁴ Dne 8. 7. 1919 do Rigy přijel i Ulmanis, který sestavil novou vládu z lotyšských i německo-baltských politiků. Samostatnost Lotyšska uznalo Rusko 11. 8. 1920, západní mocnosti pak roku 1921 a USA až roku 1922.⁶⁵

1.4.3 Meziválečné období

Na politické scéně Lotyšské demokratické republiky se ve 20. letech střetávalo mnoho stran. K partajím s nejvíce voliči patřil Svaz zemědělců a Sociálně demokratická strana dělnická.

Ke stabilizaci lotyšské ekonomiky pomohla nově zavedená lotyšská měna, tzv. Lat. Lotyšsko, za vlády ruských carů průmyslové centrum, se nově stalo zemědělským státem.⁶⁶ V zemi proběhla agrární reforma, kterou byla baltským Němcům a polským šlechticům zabavena půda a přerozdělena lotyšským rolníkům.

I nadále se země rozvíjela kulturně. Roku 1919 byla založena Lotyšská univerzita a Národní Opera v Rize. Následoval vznik Lotyšského filmového studia a rozmach lotyšského malířství.⁶⁷

Ve 20. letech Lotyšsko navázalo a uzavřelo několik diplomatických vztahů, které sloužily například k zajištění bezpečnosti a navázání spolupráce. Roku 1921 byla uzavřena smlouva s Estonskem. Roku 1925 pak s Estonskem, Finskem a Polskem. Na sklonku 20. let vznikl Briand-Kellogový pakt spolu s Litvinovovým protokolem.

⁶³ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1. vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 79-80.

⁶⁴ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvédno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 166-168.

⁶⁵ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1. vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 80-81.

⁶⁶ Tamtéž. S. 83-84.

⁶⁷ Tamtéž. S. 87-89.

Roku 1932 byla podepsána smlouva o neútočení se SSSR. Kromě toho se Lotyšsko stalo součástí Východního paktu a také Baltické dohody.⁶⁸

Ve 30. letech se začala objevovat hnutí fašistická a branného charakteru, například tzv. Národní garda (s oddíly SS) a Hromové kříže. Dne 16. 5. 1934 byl uskutečněn puč, který skončil zavedením autoritativní vlády Ulmanise. Za jeho vlády byl zaveden výjimečný stav a proběhlo zestátnění průmyslu i kultury.⁶⁹ „*Ulmanis se řídil heslem, že se Lotyši musí cítit pánem vlastního „domu“, a tak prováděl nacionalistickou politiku, a to i v hospodářství.*”⁷⁰

1.4.4 Anexe a 2. světová válka

Dne 7. 6. 1939 Lotyšsko uzavřelo s Německem dohodu o neútočení.⁷¹ O několik měsíců později dne 23. 8. 1939 Německo (zastupované Ribbentropem) a SSSR (zastupované Molotovem) uzavřeli pakt o neútočení, jehož součástí byl také doplňkový tajný protokol hovořící o připojení Lotyšska, Estonska a Finska k SSSR.⁷² Dle obsahu tajných doplňkových protokolů bylo pobaltským Němcům na přelomu let 1939 - 1940 přikázáno vystěhovat se z Pobaltí. Tehdejší tajemník lotyšského ministerstva zahraničních věcí mezi důvody odchodu udával možnost, že Hitler potřeboval Němci osídlit okupované Polsko, především pak Němce potřeboval využít v armádních a vedoucích funkcích.⁷³ I přes zaujetí neutrálního postoje Lotyšska po vypuknutí války k evropským událostem⁷⁴, se Stalinův úmysl o sovětizaci Pobaltí nezměnil.⁷⁵ „*Stalin si uvědomoval, že region východní Evropy představuje dobré nástupiště k útoku na Sovětský svaz a že státy mezi ním a Německem mohou buď inklinovat k Berlínu nebo se v případě německého útoku stanou bez větších problémů německou kořistí.*”⁷⁶ Dne 5. 10. 1939 byla pod nátlakem podepsána lotyšsko-sovětská smlouva o přátelství a vzájemné pomoci, která obnášela

⁶⁸ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 93-95.

⁶⁹ Tamtéž. S. 85-86.

⁷⁰ Tamtéž. S. 87.

⁷¹ Tamtéž. S. 97.

⁷² BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy*. 1.vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. S. 22.

⁷³ Tamtéž. S. 36-37.

⁷⁴ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 98.

⁷⁵ BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy*. 1.vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. S. 39.

⁷⁶ VYKOUKAL, Jiří; LITERA, Bohuslav; TEJCHMAN, Miroslav. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 1.vyd. Praha : Libri, 2000. S. 26.

souhlas s pobyt 25 tis. sovětských vojáků na lotyšském území.⁷⁷ Již od června 1940 SSSR nařklo Pobaltí z porušení spojenecké smlouvy, únosů ruských vojáků i protisovětské spolupráce. V polovině června přijalo Lotyšsko ultimátum SSSR, požadující souhlas s navýšením ruských vojáků na lotyšském území. Lotyšsko bylo pod „ochranou“ armády SSSR. Prezident Ulmanis pod nátlakem rezignoval a byla zahájena sovětizace. Byly zakázány nesovětské politické a kulturní organizace, zestátnovány podniky průmyslové i větší venkovské statky, zavedena cenzura a nepohodlní lidé odstranění (úředníci i větší statkáři) deportací na Sibiř. V nově konaných volbách bylo možné zvolit pouze jednu kandidující stranu a to Blok pracujícího lidu. Dne 5. 9. 1940 se Lotyšsko oficiálně stalo součástí SSSR.⁷⁸ Po anexi a sovětizaci se část lotyšské společnosti nacházela v silné protiruské náladě. Od podzimu 1940 se začaly vytvářet první odbojové organizace⁷⁹ a mnoho Lotyšů šlo bojovat za německou stranu. V roce 1944 bylo součástí Wehrmachtu a SS přibližně 60 tis. Lotyšů.⁸⁰ Vpadnutí Německa do SSSR 22. 6. 1941 se dotklo také Lotyšska. Dne 1. 7. německé jednotky vítala Riga a v dalších dnech bylo už okupované celé lotyšské území. Lotyšsko vítalo německé vojáky jako osvoboditelé. Viděli v nich spojence, kteří jim pomohou k obnově samostatného státu. Z Lotyšska se však stal správní okrsek Říšského komisariátu Východ, jehož cílem byla germanizace oblasti. Němci chtěli polovinu lotyšského obyvatelstva poněmčit a zbytek (spolu s Židy) zlikvidovat. Během nacistických čistek zemřelo přibližně 70 - 90 tis. Židů. V této době vznikaly jak organizace spolupracující s okupanty, tak hnutí, která se distancovala od sovětů i nacistů. Od roku 1941 se na území pohybovaly také sovětské partyzánské skupiny. Na podzim 1944 se v Lotyšsku objevily sovětské jednotky, jež nakonec Lotyšsko ovládly a Němce zahaly. Během války zemřelo přibližně 600 tis. lidí.⁸¹

⁷⁷ BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy*. 1.vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. S. 47-48.

⁷⁸ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 100-102.

⁷⁹ Tamtéž. S. 102-103.

⁸⁰ VYKOUKAL, Jiří; LITERA, Bohuslav; TEJCHMAN, Miroslav. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 1.vyd. Praha : Libri, 2000. S. 29.

⁸¹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 103-108.

1.4.5 Od sovětské nadvlády k obnovení samostatné republiky

Německá okupace byla ke konci války nahrazena podřízením SSSR, který si dal za cíl získané oblasti sovětizovat.⁸² Sovětská ústava byla přijata roku 1948.⁸³

Sovětskému vedení v Moskvě bylo už na počátku poválečné éry jasné, že sovětizace v Lotyšsku bude nesnadná. Jedním z důvodů byla velmi malá voličská základna komunistické strany. Roku 1946 se počet členů odhadoval na 11 tis. Proto byli do vedoucích funkcí voleni nelotyšští komunisté a strana byla také z důvodu nízkého množství lotyšských komunistů doplněna nelotyšskými (především ruskými) komunisty. Nízká voličská základna se udržela až do 50. let. Roku 1953 měla Komunistická strana Lotyšska pouze 42 tis. členů.⁸⁴ Ani v 60. letech se však situace nezlepšila, valnou část lotyšské komunistické strany stále tvořily Rusové.⁸⁵

V poválečném období se organizovala různá hnutí bojující proti sovětské moci. V roce 1945 se v Lotyšsku pohybovalo 15 tis. partyzánů.⁸⁶ Sovětské bezpečnostní orgány uvedly, že zneškodnily přibližně 2 400 partyzánů a zabili či deportovali na 10 tis. lidí. Odbojová činnost probíhala ještě roku 1953,⁸⁷ avšak s nadcházejícími léty odbojová činnost ustávala. V 60. letech docházelo pouze ke stávkám a v 70. letech se formovala malá odbojová hnutí. Až v 80. letech se zformovala velká odbojová skupina „Helsinki-86“⁸⁸, která bojovala za dodržování občanských a kulturních práv.⁸⁹

Kromě hnutí, která bojovala na území Lotyšska, se utvářely v zahraničí organizace, jež informovaly tamní politické představitele o situaci v Pobaltí. Tato hnutí nebojovala se zbraní v ruce tak jako partyzánské oddíly. Tyto organizace byly kulturního charakteru a kromě rozvíjení lotyšské kultury přispívaly k udržení teze ve společnosti o právní existenci pobaltských států a jejich nároků na autonomii. Lotyšští emigranti se angažovali především v západním Německu (v Hamburku studenti navštěvovali baltskou univerzitu, v Munsteru bylo otevřeno lotyšské

⁸² DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 109.

⁸³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 239.

⁸⁴ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 110.

⁸⁵ Tamtéž. S. 115.

⁸⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 241.

⁸⁷ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 111.

⁸⁸ Tamtéž. S. 116.

⁸⁹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 256.

gymnázium), v USA (zde fungovala Americká lotyšská asociace) či Kanadě (sídlo Lotyšského národního sdružení).⁹⁰

Sovětskou nadvládu můžeme rozdělit do tří milníků. První od sovětské okupace roku 1944 do smrti Stalina roku 1953. Toto období se vyznačuje čistkami, deportacemi, zakládáním průmyslových fabrik s důrazem na rozvoj strojírenství a také kolektivizací. Samotná kolektivizace probíhala ve třech časových úsecích.⁹¹ Do roku 1948 se rolníci sami rozhodovali, zda si půdu uchovají v osobním vlastnictví či ji zestátní. Stát v této etapě nastolil politiku zvýhodňující rolníky, kteří svoji půdu zkolektivizují. Z důvodu malého množství půdy, které rolníci dobrovolně odevzdali státu, byla od roku 1949 zavedena druhá etapa kolektivizace a to násilná. Během března až května 1949 bylo zkolektivizováno 70 % zemědělství.⁹² Na konci roku 1949 pak v Lotyšsku patřilo státu už 93 % hospodářství. Cílem konečné etapy kolektivizace v letech 1951-1953 byla stabilizace zemědělství. Druhý milník sovětské moci představuje vláda Chruščova v letech 1953 – 1964. Jeho vláda je charakterizována uvolněním poměrů. Byla zmírněna cenzura i centrální vedení hospodářství.⁹³ K moci se dostali tzv. reformátoři, snažící se zavést komunismus zaměřený na potřeby národa. V zavádění reform, měli tito politici nejen podporu obyvatelstva, ale do určité míry také Chruščova. Na konci roku 1956 byla zavedena rovnoprávnost ve vyučovacích jazycích, tj. mezi lotyšským a ruským. Následně byla zavedena povinnost představitelů stranických a státních orgánů ovládat ruský i lotyšský jazyk. V tomto období se také země odvrátila od těžkého průmyslu k lehkému. Uvolnění poměrů bylo zastaveno na podzim roku 1959, kdy byly reformní politici postupně odvoláváni ze svých funkcí a posláni do jiné země. Masové odstraňování politických představitelů se uskutečnilo roku 1960. Po odstranění reformátorů zůstaly pozůstatky národního komunismu pouze v oblasti kultury, například pořádáním písňových slavností.⁹⁴ Třetí milník sovětské nadvlády začíná převzetím moci Brežněvem. V tomto období se vrátila tvrdší cenzura, rusifikace, deportace i vláda Moskvy nad ekonomikou.⁹⁵ Rusifikace se promítla

⁹⁰ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 122-124.

⁹¹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 237.

⁹² DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 109-112.

⁹³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 237-239.

⁹⁴ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 113-115.

⁹⁵ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 240.

především ve školství. Od konce 70. let se výuka ruského jazyka rozšiřovala na školách a ovládalo ji stále více obyvatel.⁹⁶

Vládou Gorbačova se Lotyšsko opět setkala s uvolněním režimu. Celkové uvolnění však mělo za následek neplánované revolty obyvatel požadující odtržení od SSSR. První lotyšské protesty se začaly objevovat roku 1987. Roku 1988 se zformovala lotyšská Lidová fronta. V tomto časovém úseku let 1987-1988 se do čela uměleckých svazů a postupně i klíčových institucí začala dostávat opozice komunistické strany. Na konci roku 1988 se pak zformovaly další lotyšské strany, například Lotyšské národní hnutí za nezávislost. V březnu 1990 se uskutečnily volby, které vyhrála Lidová fronta. Toto hnutí obnovilo ústavu z roku 1922 a dne 4. 5. 1990 byla vyhlášena nezávislá Lotyšská republika. Ještě v následujícím roce probíhaly na celém území SSSR akce proti nezávislosti a odtržení republik. V září 1990 ruské vojenské jednotky OMON střežily sídla sdělovacích prostředků v Rize. V následujícím roce došlo v Rize mezi složkami OMON a lotyšskými vlastenci k bojům, jež trvaly mezi 13. – 27. 1. 1991. V jarních měsících se uskutečnily dvě referenda týkající se dalšího směřování státu. V prvním referendu, připraveném místní vládou, se 73 % voličů přihlásilo k obnově samostatného státu. Ve druhém referendu, vyhlášeném moskevskou vládou, si 95 % voličů - Rusů přálo zůstat součástí SSSR. Dne 22. 8. 1991 bylo nezávislé Lotyšsko uznané Litvou, Estonskem a Islandem. Další země je uznaly v nadcházejících dnech.⁹⁷

1.5 Litva ve 20. století

1.5.1 Do roku 1910

Již na počátku století se na litevském území událo několik kulturních a hospodářských změn. Od roku 1904 mohli obyvatelé svobodně nabývat majetek a půdu. Od 7. 5. 1904 bylo povoleno vydávání litevské literatury v latince. Během května byl také zaveden předmět litevský jazyk na soukromých a o rok později na státních školách. Prosinec 1904 byl ve znamení vydávání litevských periodik, tj. vyšly první národní noviny (tzv. Litevské noviny) a první politické periodikum v litevštině. Činnost litevských společností byla povolena porevolučním

⁹⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 252.

⁹⁷ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 125-129.

imperátorským manifestem. Od roku 1906 mohli pedagogové učit v litevském jazyce a od roku 1907 mohli žáci navštěvovat první litevskou školu ve Vilniusu.

Revoluce 1905 se na litevském území projevila především ve velkých městech - Vilniusu, Kaunasu a Šiauliai. Rolníci protestovali proti ruské administrativě a ruským pedagogům⁹⁸ a bojovali za sociální a politická práva.⁹⁹

Během 4. – 6. 12. 1905 se ve Vilniusu konal sjezd vyslanců litevských samospráv a spolků, na kterém se delegáti vyslovili za samostatný litevský stát.¹⁰⁰

1.5.2 Světová válka a počátek 20. let

Již během letních měsíců roku 1915 byla Litva obsazena Němci a pod kontrolou německých vojenských sil tzv. Ober-Ost až do uzavření míru roku 1918.¹⁰¹ Jedním z německých válečných cílů bylo podlomení síly ruské říše, čehož Německo chtělo dosáhnout i prostřednictvím podpory Litevců k osamostatnění. Tím by Ruské impérium ztratilo nejen část území, ale také litevské vojenské síly.¹⁰² „Projektovaná litevská monarchie měla být podle představ císařského dvora a velení armády pevně svázána s Německou říší formou personální, celní, hospodářské a vojenské unie.“¹⁰³

Během válečných let byla litevská politika prezentována třemi tábory, tj. domácím, petrohradským a zahraničním. Exilovou politiku představovali politici v USA a Švýcarsku (původně sídlící v Paříži). Od roku 1916 představitelé exilové litevské politiky navzájem spolupracovali a snažili se najít pomoc u mocností při vytvoření samostatného litevského státu, o který stále bojovali.

Na německé straně se mezitím vytvořili dva protichůdné názory. Tábor kolem Katolického Centra bojoval za vytvoření litevského státu za podmínky spolupráce a politických vazeb na Německo. Druhý tábor kolem generála Ludendorffa hovořil o potřebě ovládnutí a připojení Litvy v čele s Vilémem II. k Německu. V roce 1917 německé vojenské síly Ober-Ost rozhodly o vytvoření litevského vrcholného orgánu,

⁹⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 147-150.

⁹⁹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 130.

¹⁰⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 149.

¹⁰¹ ŠVEC, Luboš. *Československo a pobaltské státy v letech 1918-1939*. 1.vyd. Praha : Karolinum, 2001. S. 29.

¹⁰² ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 152.

¹⁰³ ŠVEC, Luboš. *Československo a pobaltské státy v letech 1918-1939*. 1.vyd. Praha : Karolinum, 2001. S. 29.

který měl sloužit jako poradní orgán. Proti tomu se však postavili litevští zástupci krajů, kteří si sice na svém sjezdu během dnů 18. – 23. 9. 1917 vytvořili Litevskou radu, která však byla nakonec uznána i představiteli litevské emigrace jako orgán reprezentující litevský národ. Dne 11. 2. 1917 byla vyhlášena nezávislá Litva.¹⁰⁴

Odvoláním brestlitevského míru si Rusko dělalo záslusk také na ovládnutí Litvy. Dne 16. 12. 1918 nezákonná revoluční vláda vyhlásila Litevskou sovětskou republiku. Rudá armáda vpadla do Litvy na přelomu let 1918-1919 a v lednu 1919 ovládla Vilnius.¹⁰⁵ Bolševickou agresi střídala agrese polská. Během jara 1919 byl východ a jihovýchod země obsazen polskou armádou, která si chtěla podrobit především Vilnius. Město tak okupovali roku 1919 Rusové i Poláci. Během srpna 1919 byla z Litvy vytlačena Rudá armáda a zároveň se Poláci pokusili o svržení litevské vlády. Roku 1920 se Rudá armáda vrátila a zmocnila se Vilnius, který posléze vrátila Litevcům. Dne 21. 11. 1920 bylo s Polskem podepsáno příměří a Vilnius se stal hlavním městem Litvy.¹⁰⁶ V říjnu 1920 se pod vedením polského generála uskutečnila vzpoura, výsledkem které se Vilnius a Střední Litva začlenily pod polskou vládu. Dočasným hlavním městem Litvy se stal Kaunas.¹⁰⁷ „*Nevyřešené územní spory s Polskem bránily mezinárodněprávnímu uznání nezávislé Litvy až do roku 1922.*”¹⁰⁸

1.5.3 Meziválečné období

Hned na počátku 20. let roku 1921 se všechny tři pobaltské státy, tj. Litva, Lotyšsko i Estonsko, staly součástí Společnosti národů.

Litva vstoupila do 20. let negramotná, bez vědeckých i vzdělávacích center a bez zkušeností s politickou demokracií. Ústava, podle níž byla nastavena občanská práva i povinnosti, byla přijata roku 1922. S rozvojem demokracie se v politice objevily nové politické strany, například strana lidovců či Národní unie Litvy. Nejvíce hlasů však stále dostávala strana křesťanských demokratů.

¹⁰⁴ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 152-154.

¹⁰⁵ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S.162-163.

¹⁰⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 169-171.

¹⁰⁷ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 136.

¹⁰⁸ DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 81.

Ve 20. letech se k vládě dostali Národovci v čele s Antanasem Smetonou, který byl roku 1926 zvolen prezidentem. Smetona zavedl cenzuru, politickou policii a výjimečný stav. Stavěl proti komunismu, pravicovému extrému, antisemitismu i rasismu. Mein Kampf byl v Litvě zakázán. Razil protipolskou politiku a bojoval za opětovné získání Vilniusu. Za jeho vlády proběhla novelizace agrární reformy a Litva i nadále zůstala zemědělskou zemí. Ve 30. letech pracovalo v průmyslovém odvětví jen 6 % obyvatelstva. Smetonova vláda zvýšila kulturnost a vzdělanost obyvatel. Byla zavedena povinná školní docházka. Byly zakládány a otevírány nové vzdělávací instituce (univerzity, akademie, konzervatoře). Negramotnost se v této době snížila na 12 %.¹⁰⁹ „Přes omezování politických svobod se „Smetonova doba“ uchovala v národní paměti jako doba blahobytu, stability a pokroku. Během nezávislosti meziválečné republiky se zformoval národ s bohatou a různorodou identitou a plnou sociální strukturou.“¹¹⁰

1.5.4 Anexe, okupace a 2. světová válka

Podle srpnové dohody Ribbentropa-Molotova se Litva stala součástí Německa. Vládu nad Litvou posléze upravovala následující dohoda ze dne 28. 9. 1939, kterou Litva spadla pod kontrolu Sovětského svazu. Litva následně, tak jako ostatní pobaltské státy, přistoupila k podpisu Smlouvy o vzájemné pomoci a přátelství a 14. 6. 1940 také k přijetí ultimáta. Sovětizace Litvy probíhala jako v ostatních zemích. Zákaz nesovětských organizací, zfalšované volby, zatýkání politických představitelů, likvidace úředníků, důstojníků a nepohodlných občanů, cenzura, zestátnování majetku.¹¹¹ Dne 3. 8. byla Litva oficiálně přidružena k SSSR.¹¹²

Dne 22. 6. 1941 byl zahájen útok Německa na SSSR.¹¹³ Téhož dne odpoledne se v Litvě uskutečnilo povstání, v jehož závěru prozatímní vláda, vytvořená roku 1941 v exilu, vyhlásila nezávislost a neutralitu Litvy. Revolta se rozšířila po celém území státu a během tří dnů se Litva osvobodila od sovětské nadvlády bez německé pomoci. Německá armáda, kterou Litevci vítali, tak přišla do osvobozené země. Litevci věřili, že Němci jsou znakem svobody, bohatství a podpoří Litevce

¹⁰⁹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 137-143.

¹¹⁰ Tamtéž. S. 143.

¹¹¹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 144-147.

¹¹² ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 222.

¹¹³ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 147.

v znovunastolení nezávislé Litevské republiky. Němcům však šlo, stejně jako sovětům, o moc nad Litvou.¹¹⁴ Jejich nadvláda se od sovětské odlišovala velmi málo. Místní obyvatelé byli za vlády Hitlera naverbováni do wehrmachtu či posláni na nucené práce. Cílem Hitlera bylo vystěhovat a zneškodnit 85 % Litevců. Kromě toho začaly pogromy na místní židovské obyvatelstvo. Z celkového počtu 220 tis. litevských Židů do konce roku 1941 přežilo přibližně 8 tis.¹¹⁵ Litevci brzy pochopili, že Němci nejsou spojenci a začali vytvářet odbojové organizace a partyzánské oddíly, které vytvářely akce proti Němcům a později také proti Rudé armádě. Sovětská armáda vstoupila na litevské území roku 1944. Před nastupujícími Sověty uprchlo na 65 tis. lidí. Během 2. světové války zemřelo 600 tis. Litevců.¹¹⁶

1.5.5 Od druhé sovětské okupace do získání nezávislosti

Přicházející Rudá armáda přinesla do Litvy opět sovětskou nadvládu. První léta sovětské moci se vyznačovaly pronásledováním, zabíjením a odsuny obyvatel do lágrů. Stíhaní byli především vojáci, policisté, účastníci protinacistického odboje a úředníci z německé nadvlády.

Odboj proti sovětům začal už na konci německé nadvlády. Litevci nechtěli dopustit, aby byla zopakována již jedna zažitá sovětská okupace a chtěli obnovit samostatný stát. Počítali, že k vytvoření samostatné Litvy jim dopomůžou také západní mocnosti. Avšak Západ Litvě nepomohl a okupaci a sovětizaci Litva neušla. Anexi Litvy západní mocnosti pouze neuznaly a čas od času zorganizovaly protestní akce. Proti SSSR bojovaly místní partyzánské oddíly, jež byly aktivní až do roku 1953.¹¹⁷ Roku 1945 působilo na Litvě 30 tis. partyzánů. Do roku 1953 prošlo partyzánským odbojem přes 77 tis. mužů.¹¹⁸ Partyzánský odboj probíhal v prvních letech formou útoků na místní úřady pod sovětskou mocí, sovětské politické činitele, kolaboranty i menší vojenské útvary. Členové partyzánských oddílů se také podíleli na rozšiřování protisovětských letáků. Po roce 1953 fungovaly na Litvě pouze malé odbojové skupiny.¹¹⁹ V 50. letech a 60. letech odbojová hnutí organizovala pouze symbolické

¹¹⁴ BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy*. 1.vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. S. 233.

¹¹⁵ Tamtéž. S. 235-237.

¹¹⁶ BERESNEVIČIŮTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 150-151.

¹¹⁷ Tamtéž. S. 151-153.

¹¹⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 241.

¹¹⁹ BERESNEVIČIŮTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 152-153.

protesty a demonstrace ve dnech státních svátků (například věšení litevské trikolory či uskutečnění demonstračních akcí na svátek Památky zesnulých). V 70. letech se na protest proti okupaci upálil litevský mladík. V tomto období začaly veřejně vystupovat proti režimu kulturní představitelé. V roce 1976 byla založena tzv. Helsinská skupina, která sledovala dodržování lidských práv a roku 1978 byla zformována Litevská liga svobody, jenž bojovala za zveřejnění paktu Ribbentrop-Molotov. Lidé bojující proti režimu museli v nejlepším případě emigrovat, v tom horším se dostali do vězení či psychiatrických léčeben a mladým lidem bylo znemožněno vysokoškolské studium.¹²⁰

Tak jako v Lotyšsku můžeme i litevskou socialistickou éru rozdělit do tří milníků. V prvním milníku trvajícím do Stalinovy smrti ani Litva neušla násilné kolektivizaci, násilí a deportacím.¹²¹ Od okupace do roku 1952 bylo odsunuto přibližně 245 tis. lidí.¹²² Na základě předem stanoveného množství lidí, jež muselo být deportováno, se poté hledali obyvatelé spadající do škatulky nehodící se. Deportace se dotkly převážně větších statkářů, žen i dětí a lidí pomáhajícím partyzánům (ať už skutečných pomocníků či tak lživě označených).¹²³ Kolektivizace probíhala tak jako v Lotyšsku v několika etapách. V první etapě do roku 1948 bylo dobrovolně odevzdáno do rukou státu pouze 3,9 % litevských statků. Ve druhé etapě po nastolení násilné kolektivizační politiky bylo do konce roku 1949 89 % hospodářství státních.¹²⁴ „Kolektivizace však byla zvláště bolestná a devastující, neboť ji partyzáni považovali za formu kolaborace a sedlákům hrozila jejich pomsta.“¹²⁵ Druhý socialistický milník probíhající za vlády Chruščova je na Litvě charakterizován mírným uvolněním poměrů.¹²⁶ To se projevilo investováním do průmyslu vycházejícího z národních potřeb (rozvíjelo se litevské zemědělství) či používáním litevštiny ve veřejných dokumentech.¹²⁷

¹²⁰ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 158-159.

¹²¹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 237.

¹²² Tamtéž. S. 241.

¹²³ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 152-153.

¹²⁴ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 237-238.

¹²⁵ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 153.

¹²⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 239.

¹²⁷ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 153.

Litevské poměry byly oproti Lotyšsku uvolněnější. Svědčí o tom větší míra autonomie ve stranické byrokracii či menší míra cenzury.¹²⁸ Větší míra autonomie se také promítla v kultuře, jež se od 50. let mohla rozvíjet a byla lidu veřejně přístupná. Vydávaly se studie o sociálních dějinách, o pravých Litevcích (tj. prostých rolnících), o reformaci církve nebo o povstáních 19. století. Od 70. let se mládež mohla zákonně sdružovat do etnografických kroužků. Občané mohli navštěvovat Svátky písní, na kterých se zpívaly lidové písně. Prostřednictvím těchto svátků dávali Litevci najevo své národní cítění. Také divadelní hry a literární díla byly plně skrytých významů a symbolů. Od 50. let mohli do země jezdit západní turisté a emigranti navštěvovat své rodiny. Také byly navázány kulturní a vědecké kontakty se západními zeměmi.¹²⁹

Ve třetím milníku probíhajícím za vlády Brežněva¹³⁰ se režim vrátil k plánování ekonomiky Moskvou, rozvíjel se průmysl chemický, elektrotechnický, radiotechnický a byla započata stavba jaderné elektrárny v Ignalině. V důsledku rozvoje těchto průmyslových odvětví a nedostatku zboží se začala životní úroveň v Litvě snižovat. Od 70. let se ústředí snažilo o snížení nacionalismu, v důsledku čehož bylo uváděno více ruských divadelních her na litevské scéně, ruských filmů či byla zvýšena produkce děl ruských spisovatelů. Od 80. let pak byla zvýšena výuka ruského jazyka na školách a byla zavedena výuka ruštiny v mateřských školách.¹³¹

Po nástupu Gorbačova v 2. pol. 80. let byla zavedena politika uvolnění a otevřenosti. Legálně vznikaly organizace, zajímající se o dřív zakázaná témata. Od roku 1988 začaly vycházet nezávislé noviny a časopisy. Na konci 80. let proběhlo několik demonstrací, například při výročí paktu Ribbentrop-Molotov aj. Dne 18. 11. 1988 byla obnovena platnost litevských předválečných symbolů, tj. vlajky a hymny. Litevština jako státní jazyk byla obnovena na počátku roku 1989. V roce 1990 se komunistická strana Litvy odtrhla od KSSS. Na přelomu let 1989 - 1990 byly litevské zákony prohlášeny za nadřazené nad sovětskými a byl zaveden politický systém více stran. Následné volby do Nejvyššího sovětu ovládla litevská strana Sajūdis s 96 místy z celkového počtu 141 míst. Dne 11. 3. 1990 Litva vyhlásila

¹²⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 247.

¹²⁹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 156-157.

¹³⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 240.

¹³¹ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 153-155.

nezávislost.¹³² Deklaraci o nezávislosti Litvy však neuznal nejen Gorbačov, ale také západní mocnosti.¹³³ I přes právo Litvy na separaci a existenci autonomního státu, jenž by navazoval na státní suverenitu před okupací, západní mocnosti separaci nepodporovaly a argumentovaly špatnými ekonomickými vyhlídkami nejen pro Litvu, ale i pro další státy požadující autonomii. OSN požadavky těchto států neřešilo a zůstalo pouze u malé morální podpory.¹³⁴ Za nepodporou separace stálo také přání západních mocností nenarušit si vztah s Gorbačovem.

Gorbačov se na poslední chvíli snažil udržet SSSR pohromadě. Litvě byly přerušeny dodávky energie a bylo vyhlášeno ultimátum v podobě požadavku obnovy sovětské ústavy. Od 29. 6. litevský parlament přerušil na dobu 100 dní platnost deklarace nezávislosti.¹³⁵ Snahy o znovuzavedení sovětské moci vyústily v lednu 1991 do demonstrací ve Vilniusu. Během 12. - 13. 1. začala sovětská armáda obsazovat televizní a rozhlasové centrum. Proti sovětské armádě se však zaktivizovaly statisíce Litevců.¹³⁶ Na počátku roku 1991 se konalo referendum v otázce odtrhnutí od SSSR, ve kterém se pro obnovení nezávislosti vyslovilo 90,47 % voličů.¹³⁷ SSSR uznalo nezávislost Litvy 29. 8. 1991. Jako první uznal litevskou nezávislost Island a to dne 11. 2. 1991.¹³⁸

¹³² BERESNEVIČIŮTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 160-163.

¹³³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 263.

¹³⁴ BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století : emancipace nebo nacionalismus?* 1 vyd. Šenov u Ostravy : Tilia, 2001. S. 92-93.

¹³⁵ BERESNEVIČIŮTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 163.

¹³⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 265-266.

¹³⁷ Tamtéž. S. 268.

¹³⁸ BERESNEVIČIŮTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 164.

2 Vývoj národnostní skladby obyvatel

2.1 Lotyšsko

2.1.1 Od německých rytířů do roku 1944

Příchod německých rytířů ve středověku neovlivnil skladbu obyvatel Livonska nijak výrazně. K uchování místní populace a kultury přispěla velmi malá migrace německého obyvatelstva. Místní obyvatelé i nadále tvořili 90 – 95 % z celkového počtu obyvatelstva.¹³⁹

V 15. století bylo obyvatelstvo tvořeno Němci a obyvateli neněmeckého původu. Němci se zdržovali ve velkých městech, oproti tomu neněmecké obyvatelstvo žilo převážně v malých městech.¹⁴⁰

Německý ráz měst se začal měnit během 19. století. Ještě koncem 60. let 19. století byla Riga složena ze 43 % německými obyvateli.¹⁴¹ V roce 1897 se uskutečnilo sčítání lidu, podle kterého žilo na území 1,93 milionu lidí.¹⁴² Z toho se k německé národnosti přihlásilo 23,7 % a k lotyšské 45 % populace.

Na přelomu století se počet německého obyvatelstva snižoval a narůstalo množství lidí hlásících se k lotyšské identitě. Před začátkem 1. světové války obývalo lotyšské území jen 13,5 % německých obyvatel.¹⁴³ Během světové války zemřelo přibližně 700 tis. lidí. Roku 1920 žilo v Lotyšsku přibližně 1,85 milionu obyvatel, ze kterých se k lotyšské národnosti přihlásilo 1,3 milionu.¹⁴⁴

V nově vzniklé republice v meziválečném období se přibližně ¼ národa hlásila k jiné národnosti než lotyšské. Národnostní menšiny zde tvořily Rusové, Bělorusové, Němci a Židé. Nejsilnější menšinu představovali Rusové se 125 tis. obyvateli, tj. tvořili přibližně 7,8 % lotyšské populace. V zemi dále pobývali Bělorusové, kterých bylo přes 70 tis. Podobný počet zaujímal Němci, jejichž počet se

¹³⁹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 22.

¹⁴⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 42.

¹⁴¹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 65.

¹⁴² Tamtéž. S. 81.

¹⁴³ Tamtéž. S. 65-66.

¹⁴⁴ Tamtéž. S. 81.

ve 30. letech zvýšil na 80 tis.¹⁴⁵ Následkem uzavření paktu Ribbentrop-Molotov se však museli Baltští Němci roku 1940 z lotyšského území vystěhovat. Poslední větší menšinu tvořily Židé.¹⁴⁶ Za Ulmanisovy vlády zaujalo Lotyšsko postoj proti antisemitismu, což mělo za následek příchod židovského obyvatelstva z Německa, které si chtělo zachránit život.¹⁴⁷ V roce 1935 žilo na území Lotyšska 93 479 Židů.¹⁴⁸ Za první sovětské okupace v letech 1940-1941 byla likvidována majetnější vrstva společnosti. Zabíjení a deportování byli hlavně bohatí statkáři.¹⁴⁹ Represáliím podlehl na 34 tis. lidí.¹⁵⁰

Sovětská okupace byla brzy zaměněna německou, trvající mezi léty 1941-1944. Němci měli dva cíle. Vypořádat se s Lotyši a zlikvidovat židovské obyvatelstvo. Měli za cíl germanizovat polovinu lotyšské populace a ostatní deportovat nebo úplně odstranit. Židovské obyvatele poslali do vyhlazovacích táborů, ghatt, a nebo na ně pořádali pogromy. Během této doby zemřelo 70 tis. Židů a 200 tis. ostatních obyvatel.¹⁵¹

2.1.2 Od druhé sovětské okupace do získání samostatnosti

Na konci války v roce 1945 uteklo ze země mezi 150 - 200 tis. Lotyši. Válečné hrůzy a dvě okupace snížily počet obyvatel na 1,4 milionu.¹⁵² V době vzniku Lotyšské socialistické republiky tvořili Lotyši 75 – 80 % populace v zemi.¹⁵³

Nastolení sovětské moci roku 1944 se neobešlo bez hromadných deportací, čistek a zabíjení obyvatelstva. První deportace se uskutečnila na přelomu let 1944-1945, kdy bylo deportováno skoro 90 tis. členů ozbrojených oddílů z doby německé okupace. V roce 1949 se uskutečnila hromadná deportace odpůrců režimu (statkářů, partyzánů a jejich rodin). Během 25. – 29. 3. 1949 tak bylo vystěhováno 29 250 občanů.¹⁵⁴ Během posledních 10 dnů v březnu 1949 bylo vystěhováno celkem 43 tis. lotyšských

¹⁴⁵ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 90.

¹⁴⁶ Tamtéž. S. 92.

¹⁴⁷ Tamtéž. S. 87.

¹⁴⁸ BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy*. 1.vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. S. 236.

¹⁴⁹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 102.

¹⁵⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 227.

¹⁵¹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 103-105.

¹⁵² Tamtéž. S. 108.

¹⁵³ Tamtéž. S. 118.

¹⁵⁴ Tamtéž. S. 110-111.

rolníků. Uvádí se, že mezi léty 1944 – 1952 bylo celkově deportováno na 136 tis. Lotyšů.¹⁵⁵

Okupační agresí, poválečnou migrací, sovětskými deportacemi a čistkami se počet lotyšských obyvatel snížil o 20 %. Tento úbytek populace vyřešil Sovětský svaz přistěhováním ruský mluvícího obyvatelstva na lotyšské území.¹⁵⁶ Příčinou migrace nebyl jen úbytek lotyšské populace. Uvádí se, že Rusové měli pomoci Lotyšsko sovětizovat. Ne méně významnou příčinou migrace byly sociálně-ekonomické problémy v Rusku a Bělorusku. Cílovou stanicí těchto ekonomických migrantů bylo Pobaltí a to ze dvou důvodů.¹⁵⁷ Pobaltské státy byly charakteristické nejvyšší životní úrovní ze všech zemí SSSR¹⁵⁸ a pro Rusy a další národnosti Sovětského svazu představovalo Pobaltí vytouženou západní civilizaci.

Prvními z příchozích byli členové ozbrojených složek (armáda, námořnictvo aj.).¹⁵⁹ Kromě ozbrojených složek se do Lotyšska stěhovali političtí představitelé, odborní specialisté¹⁶⁰,¹⁶¹ dělníci a občané toužící žít v zemi vyšší životní úrovně.¹⁶² Někteří Rusové zde utíkali před bolševickým Ruskem. Jiní Rusové se však v Lotyšsku už před rokem 1944 narodili či tu nějakou dobu před masovými deportacemi žili.¹⁶³

V době masových přesunů ruského obyvatelstva na baltské území se o migraci jakožto migraci národnostních menšin nehovořilo, protože všichni tito lidé měli

¹⁵⁵ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 241.

¹⁵⁶ DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 160.

¹⁵⁷ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 118-119.

¹⁵⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 251.

¹⁵⁹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 119.

¹⁶⁰ DANČÁK a kol. (1999, s. 189) uvádí, že Lotyši bojující v 2.sv.válce či mající rodinu v cizině neměli povoleno studovat na VŠ, a poté kvůli nedostatku vzdělání a odbornosti nemohli pracovat ve státní správě či ekonomické sféře.

¹⁶¹ ŠTOLL, Pavel a kol. *Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století*. 1.vyd. Praha : FF Univerzity Karlovy, 2013. S. 85.

¹⁶² DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 160.

¹⁶³ ŠTOLL, Pavel a kol. *Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století*. 1.vyd. Praha : FF Univerzity Karlovy, 2013. S. 89.

občanství SSSR a byli tedy považováni i za občany Lotyšské sovětské republiky. Imigrace probíhala až do 70. let a to dobrovolně či donucovacími prostředky.¹⁶⁴

Přistěhovalci přicházeli především do velkých měst a průmyslových oblastí, ve kterých byli využíváni jako pracovní síly, následkem čehož se lotyšská populace ve městech snižovala. V 50. letech tvořili Lotyši v Rize méně než 50 % populace. Na konci 80. let pak v Rize žilo pouze 36,5 % Lotyšů a v Daugavpilsu pouze 13 %.¹⁶⁵ Ještě ke konci 90. letch byl počet slovanských obyvatel v sedmi největších městech Lotyšska vyšší než počet etnických Lotyšů.¹⁶⁶

Etničtí Rusové byli k příchodu do Lotyšska motivováni různými způsoby a upřednostňováni před místními Lotyši.¹⁶⁷ Svědčí o tom například lotyšská bytová politika. Byty ve velkých městech se přednostně poskytovaly členům strany, ozbrojeným složkám a přicházejícím dělníkům. Lotyši tak byli pomalu vytlačováni k životu na venkově.¹⁶⁸

Během prvních pěti poválečných let se do Lotyšska nastěhovalo přes 500 tis. Rusů a Bělorusů. Na počátku 50. let žilo v Lotyšsku 1,9 milionu lidí, z toho se však k lotyšské identitě přihlásilo pouze 1,2 milionu, tj. 63 %. Silná migrace byla dočasně omezena za Chruščovské éry od 2. pol. 50. let, ve které byla pro imigranty zavedena povinnost naučit se lotyšský jazyk. Toto rozhodnutí mělo za následek snížení počtu imigrantů.¹⁶⁹ Během let 1960 – 1980 se do Lotyšska nastěhovalo 300 tis. Rusů.¹⁷⁰ V roce 1979 tvořili Lotyši 53,7 % populace, Rusové 32,8 %, Bělorusové 4,5 %, Ukrajinci 2,7 %, Poláci 2,5 % a ostatní národnosti (Židé a Němci) 1,1 % populace. V roce 1989 se národnostní skladba mírně změnila. Lotyšů bylo méně, tvořili 52,0 %

¹⁶⁴ ŠTOLL, Pavel a kol. *Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století*. 1.vyd. Praha : FF Univerzity Karlovy, 2013. S. 85-86.

¹⁶⁵ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 248-249.

¹⁶⁶ BO JENSEN, Martin. Preventivní diplomacie – příklad mise OBSE v Lotyšsku. *Mezinárodní politika*, 1998, č. 3, s. 15.

¹⁶⁷ DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 189.

¹⁶⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 248.

¹⁶⁹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 112-114.

¹⁷⁰ Tamtéž. S. 118.

populace. Rusové se rozrostli na 34 %, Bělorusové se drželi na 4,5 %, Ukrajinci se rozrostli na 3,5 %, Poláků mírně ubylo na 2,3 % a ostatních bylo 0,9 %.¹⁷¹

2.1.3 Od obnovení samostatnosti do současnosti

Po roce 1989 došlo ke snížení ruského obyvatelstva a to prostřednictvím postupné asimilace a také emigrace do Ruské Federace. Během let 1992 – 1995 do Ruska emigrovalo na 200 tis. lidí.¹⁷² V roce 1992 se k východoslovanským etnikům stále hlásilo 1,1 milionu lidí,¹⁷³ z toho nejméně 50 tis. lidí byli vojáci sovětské armády a nebo členové jejich rodin¹⁷⁴. Roku 1994 tvořili Lotyši 54 % populace.¹⁷⁵

Roku 1998 se počet Lotyšů mírně zvýšil a to na 56,65 %. Rusů bylo 30,33 %, Bělorusů 4,33 %, Ukrajinců 2,73 %, Poláků 2,58 % a obyvatelé jiné národnosti (Židé a Němci) se rozrostli na 3,38 % populace.¹⁷⁶

V roce 2000 žilo v Lotyšsku celkem 2 377 383 lidí, z toho bylo 57,66 % Lotyšů (tj. 1 370 703 lidí) a 29,58 % Rusů (tj. 703 243 lidí). Poté kolem 4 % Bělorusů, 2,6 % Ukrajinců, 2,5 % Poláků a 1,4 % Litevců.¹⁷⁷ Za postupným snižováním ruské populace také stojí nízká míra porodnosti. V roce 2000 se míra porodnosti ruských obyvatel snížila a byla dokonce nižší než u Lotyšů.¹⁷⁸

Mezi léty 2000-2010 se počet obyvatel snížil o 132 026 lidí, z toho 23 664 lidí (17,9 %) emigrovalo.¹⁷⁹

K 1. 7. 2010 bylo napočítáno celkem 2 245 357 obyvatel, z toho 59,45 % Lotyšů (tj. 1 334 930 lidí) a 27,47 % Rusů (tj. 616 840 lidí). Dále 3,5 % Bělorusů, 2,4 % Ukrajinců, 2,3 % Poláků a 1,3 % Litevců. Podle posledního sčítání lidu z roku 2010

¹⁷¹ DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 161.

¹⁷² Tamtéž. S. 189.

¹⁷³ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 134.

¹⁷⁴ Tamtéž. S. 135.

¹⁷⁵ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 278.

¹⁷⁶ DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 161.

¹⁷⁷ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. nevedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 6.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

¹⁷⁸ Tamtéž. S. 16.

¹⁷⁹ Tamtéž. S. 12

žije mnoho Rusů ve třech administrativních jednotkách a třech velkých městech. Ve městě Daugavpils žije 17,7 % Lotyšů a 52,2 % Rusů. V Rize pak 42,4 % Lotyšů a 40,9 % Rusů. V Rezekně žije 44,2 % Lotyšů a 47,2 % Rusů. V Zilupském okrsku (rus. Зилупский округ) žije 23,7 % Lotyšů a 54,6 % Rusů. V Daugavpilském okrsku žije 33,1 % Lotyšů a 42,8 % Rusů. V Kraslavském okrsku (rus. Краславский округ) žije 44,3 % Lotyšů, 21,9 % Rusů a 20,9 % Bělorusů.¹⁸⁰

2.2 Litva

2.2.1 Od počátku do poloviny 20. století

Po přijetí křesťanství a obsazení některých ruských knížectví se Litva přeměnila na mnohonárodnostní stát, ve kterém bok po boku žili pravoslavní i pohané. Litva v té době zabírala území dnešního Běloruska, většiny Ukrajiny a část západního Ruska. To se také promítlo do směsi litevského obyvatelstva. Ve 14. století obývali Vilnius, významné správní a obchodní centrum té doby, lidé běloruského, německého, židovského, polského a také tatarského původu.¹⁸¹

Během 16. století, kdy Litva prošla reformací (dle výnosů z let 1563 a 1568 byla povolena náboženská svoboda), se v zemi zvýšil počet židovského obyvatelstva a následoval rozmach hebrejské vzdělanosti.¹⁸²

V polovině 17. století se počet obyvatel snížil z původních 4,5 milionů na 2,3 milionů.¹⁸³ Velký úbytek obyvatelstva během 17. století způsobily hlavně boje s Rusy a Švédy.¹⁸⁴

Severní válka na počátku 18. století a následná morová epidemie měly za následek další snížení populace, a to nejen formou úmrtí na bojištích, ale také formou útěků poddaných do jiných zemí. Litevskou populaci, která postupně z venkova mizela, nahrazovalo etnikum slovanské, běloruské a polské.¹⁸⁵

¹⁸⁰ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. nevedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 6-7.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf.

¹⁸¹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 63-66.

¹⁸² Tamtéž. S. 72-73.

¹⁸³ BERESNEVIČIŪTĒ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 99.

¹⁸⁴ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. nevedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 100.

¹⁸⁵ Tamtéž. S.103.

Dle sčítání lidu uskutečněné na konci 19. století roku 1897 se počet obyvatel zvýšil na 2,7 milionu. Na venkově a v menších městech žilo 87,3 %, ve městech pouze 12,7 % populace. Ve Vilniusu přebývalo 154 532 lidí¹⁸⁶, z toho pouze 2,1 % (tj. 3 238) Litevců, 24,2 % Rusů a Bělorusů, 31 % Poláků a 40 % Židů¹⁸⁷. Z celkové populace udalo jako mateřskou řeč litevský jazyk 58,3 % obyvatel, jidiš 13,3 %, ruský jazyk (spolu s dalšími východoslovanskými jazyky) 14,4 % a polský jazyk 10,3 % populace.¹⁸⁸ „Tyto často využívané údaje však dávají zkreslený obraz sociálních podmínek, v nichž se utvářel moderní litevský národ. Jednak by se údaje o mateřštině neměly brát jako projev národní identity v době, kdy totožnost v rodině používaného jazyka a národní sebeidentifikace nebyla vůbec samozřejmostí.“¹⁸⁹

Na počátku 20. století si Litevci udrželi status agrárního národa. V roce 1909 žilo ve Vilniusu pouze 1,2 % Litevců, 18,3 % Rusů, 36,8 % Židů a 37,7 % Poláků.¹⁹⁰ K nízkému počtu Litevců ve městech dopomohla také emigrace litevských občanů, a to převážně do USA či Kanady. V zahraničí žila před začátkem světové války celá 1/3 Litevců.¹⁹¹ V roce 1916 se počet lidí žijících ve městech oproti roku 1897 ještě snížil a to na 140 840 obyvatel. Ve městech žili převážně Poláci (50,15 %) a Židé (43,5 %). Malé procentuální zastoupení pak zde tvořili Litevci (2,6 %), Rusové (1,46 %), Bělorusové (1,36 %) a Němci (0,72 %).¹⁹²

Světová válka přinesla Litvě 371 tis. ztracených životů. To se také promítlo do populační struktury měst¹⁹³, ve kterých po válce žilo pouze 8 % populace¹⁹⁴.

V roce 1923 činil počet obyvatel Litvy 2,17 milionů. Po odtržení Vilniuského kraje ve 20. letech se snížil počet židovských, polských a běloruských obyvatel na Litvě natolik, že počet Litevců představoval 80 % z celkové populace. Nyní se hlásilo k polské národnosti 6,8 % a k židovské 7 % obyvatel.¹⁹⁵

¹⁸⁶ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 126.

¹⁸⁷ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S.141.

¹⁸⁸ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 126.

¹⁸⁹ Tamtéž. S. 126.

¹⁹⁰ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S.141.

¹⁹¹ Tamtéž. S.141-143.

¹⁹² Tamtéž. S.169.

¹⁹³ Tamtéž. S.174.

¹⁹⁴ Tamtéž. S.163.

¹⁹⁵ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 138-139.

Po sovětské okupaci následovalo vystěhování německého obyvatelstva a násilné deportace litevského obyvatelstva. Během ledna až března 1941 bylo z Litvy vystěhováno na 50 tis. Němců. Během jednoho týdne od 13. 6. 1941 následovaly deportace 34 tis. litevských občanů na Sibiř, Altaj a do Kazachstánu. Během let 1940 – 1941 bylo deportováno na 75 tis. lidí.

Příchod německé armády v polovině roku 1941 vítali Litevci s nadšením a aktivně začali bojovat proti sovětské moci. Během Vilniuského povstání uskutečněného 24. 6. 1941 zemřelo 4 tis. lidí. Po povstání nastal v zemi chaos a byly uskutečněny pogromy na židovské obyvatelstvo. Do října 1941 zemřelo přes 80 tis. Židů.¹⁹⁶ Během celého období nacistické nadvlády přežilo z 240 tis. Židů pouze okolo 3 tisíc. Litevci brzy poznali, že Němci nechtějí obnovit litevský stát, a není možné je tedy považovat za spojence. V letech 1942-43 Litevci proto také odmítly bojovat v jednotkách SS. Za tuto neposlušnost Němci poslali 75 tis. Litevců na nucené práce.¹⁹⁷ Němci nepovažovali Litevce za vhodnou rasu ke germanizaci a chystali se 85 % Litevců odstranit.¹⁹⁸ To se však Němcům nepodařilo, protože roku 1944 byli Němci z Pobaltí vyhnáni rudou armádou.¹⁹⁹ V roce 1940 žilo v Litvě 3 mil. lidí. Během 2. světové války zemřelo přibližně 600 tis.²⁰⁰

2.2.2 Od sovětské nadvlády do obnovení nezávislosti

Připojením Litvy k SSSR se vrátily deportace a následoval s tím související úbytek litevského obyvatelstva. Do roku 1952 bylo násilně odsunuto 245 tis. lidí a během let 1945 – 1959 bylo zabito na 20 165 partyzánů.²⁰¹ Během let 1945 – 46 a 1955 – 58 uteklo do Polska z Vilniuského kraje na základě tzv. sovětsko-polské dohody na 200 tis. lidí, kteří byli před válkou držiteli polského občanství. Následkem této akce zůstalo v Klaipejdě jen přibližně 15 tis. obyvatel.

Ještě na konci 60. let Litva nedosahovala předválečného počtu obyvatel. V roce 1959 žilo na Litvě 2,7 milionů lidí.

¹⁹⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 225-229.

¹⁹⁷ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 149-150.

¹⁹⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 230.

¹⁹⁹ Tamtéž. S. 234.

²⁰⁰ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 149-151.

²⁰¹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 241-242.

Následkem pozdní industrializace a dlouhotrvajících partyzánských bojů²⁰² se Litvy jako jedinému ze tří pobaltských států dotkl imigrační proces nejméně²⁰³. Imigrační vlny probíhaly až v 2. polovině 70. let a během 80. let.²⁰⁴ Příchozí se usazovali ve Vilniusu a Klaipedě²⁰⁵ a byli využiti jako pracovní síly v průmyslu. V 80. letech tvořily Klajpedy 30 % Rusů.²⁰⁶

Litevci po celou dobu sovětské éry představovali 80 % populace, Rusové tvořily 9 - 10 % a Poláci 8,5 % celkové populace Litvy.²⁰⁷ V roce 1959 Litevci představovali 79,3 % obyvatel²⁰⁸, Rusové pak tvořily menšinu s 8,5 % populace. V roce 1970 se podíl ruského obyvatelstva mírně zvýšil na 8,9 % populace. Na konci sovětské éry roku 1989 žilo v Litvě 9,4 % Rusů²⁰⁹, 1,7 % Bělorusů a 1,2 % Ukrajinců²¹⁰.

Pozdní industrializace Litvy měla za následek také malý podíl obyvatelstva žijící ve městech. Až od roku 1970 žila více než polovina populace na venkově. V roce 1957 žilo pouze 28,3 % obyvatel ve městech²¹¹ a roku 1959 se procentuální podíl městského obyvatelstva zvýšil na 38,6 %.²¹² V 80. letech tvořily Litevci ve velkých městech většinu. Roku 1989 žilo ve Vilniusu 55 % Litevců.²¹³

2.2.3 Od obnovení samostatnosti do současnosti

Po obnově samostatného litevského státu se počet ruskojazyčného obyvatelstva snížil. Nejvíce ruských obyvatel emigrovalo mezi léty 1990 – 1993 a to 27 tisíc. Uvádí se, že tato vlna emigrace je spojena s odchodem sovětské armády a jejich

²⁰² BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 155.

²⁰³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 244.

²⁰⁴ Tamtéž. S. 248.

²⁰⁵ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 155.

²⁰⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 249.

²⁰⁷ BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 155.

²⁰⁸ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 244.

²⁰⁹ РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015].

Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

²¹⁰ ЗВЕРКО, Наталия. *Русских в Литве стало ещё меньше*. [online] RU.DELFI [cit. dne 14. 10. 2015]

Dostupné na: <http://ru.delfi.lt/news/live/russkih-v-litve-stalo-esche-menshe.d?id=20737871>

²¹¹ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 248-249.

²¹² BERESNEVIČIŪTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006. S. 155.

²¹³ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 249.

rodinných příslušníků. Celkově mezi léty 1989 - 2000 opustilo Litvu přibližně 125 tis. Rusů.²¹⁴ Po rozpadu SSSR emigrovaly nejen vojáci a jejich rodiny, ale také někteří mladí lidé, kteří věřili, že v Rusku budou mít větší šanci sehnat pracovní místo než v Litvě.²¹⁵

V roce 1994 žilo v Litvě 3 739 000 obyvatel, z toho se k litevské identitě hlásilo 81 %.²¹⁶

Podle sčítání lidu v roce 2001 žilo v Litvě 3 483 972 obyvatel.²¹⁷ Z toho 83,45 % Litevců, 6,74 % Poláků, 6,31 % Rusů, 1,23 % Bělorusů a 0,65 % Ukrajinců. Velká část ruskojazyčného obyvatelstva stále žila ve velkých městech. Klajpejdy tvořilo 21,3 % Rusů a Vilnius 14 % Rusů.²¹⁸ V roce 2002 se ruská menšina sice rozrostla na 8 % a stala se nejpočetnější menšinou v litevské společnosti²¹⁹, ale o 5 let později (roku 2007) se počet Rusů snížil na 5,1 % populace (tj. 173 tis.).

Roku 2008 v Litvě žilo 3,3 milionu lidí, z toho představovaly národnostní menšiny 15,7 % populace. Obyvatelstvo bylo složeno 84,3 % Litevci, 6,2 % Poláky, 5 % Rusy (tj. 168 tis.), 1,1 % Bělorusy (tj. 37 tis.), 0,6 % Ukrajinci (tj. 20 tis.) a 0,1 % Židy. Dále v Litvě žila malá menšina Lotyšů, Tatarů, Němců a Romů.

Podle názoru sociologa Vladase Gajdise [rus. Владас Гайдис] existují dvě příčiny, které stojí za postupným snižováním počtu obyvatel hlásící se k ruské národnosti. Za první příčinu považuje asimilaci ruského obyvatelstva. Jako příklad uvádí, že ve smíšené rusko-litevské rodině vyberou rodiče svým dětem národnost litevskou.

²¹⁴ РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015].

Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

²¹⁵ КЛАРК, Т. *Русские в Литве*. [online] Cyberleninka [cit. dne 5. 2. 2016] Dostupné na: <http://cyberleninka.ru/article/n/russkie-v-litve>

²¹⁶ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Vyd. neuvěd. Praha : NLN, s.r.o., 1996. S. 278.

²¹⁷ АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 13. 10. 2015].

Dostupné na: <http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

²¹⁸ РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015]

Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

²¹⁹ ТУЛЬСКИЙ, Михаил. *Итоги переписи 2001 года в Литве*. [online] Демоскоп Weekly [cit. dne 31. 1. 2016]. Dostupné na: <http://demoscope.ru/weekly/2002/081/analit01.php>

Jako druhou příčinu uvádí demografické změny. Říká, že se narodí mnohem méně dětí než umře starých lidí.²²⁰

²²⁰ ЗВЕРКО, Наталия. *Русских в Литве стало ещё меньше*. [online] RU.DELFI [cit. dne 14. 10. 2015]

Dostupné na: <http://ru.delfi.lt/news/live/russkih-v-litve-stalo-esche-menshe.d?id=20737871>

3 Otázka občanství po rozpadu SSSR

3.1 Lotyšsko

3.1.1 Obecné informace o občanství

Občanství je pro kvalitní život v Lotyšsku potřebné. Bez občanství nemohou obyvatelé volit, vlastnit půdu a přírodní zdroje, nemohou jim být vypláceny sociální dávky či podpory v nezaměstnanosti.

Po rozpadu SSSR byl přijat Zákon o státním občanství, podle kterého bylo občanství uděleno těm osobám, kteří byli občany předválečného Lotyšska nebo jejím přímým potomkům. Z 900 tis. Rusů žijících na území Lotyšska získalo občanství touto cestou pouze 200 tis. lidí. Výsledkem bylo 700 tis. lidí ruského původu bez lotyšského občanství, stali se tzv. apatrity. Lidé bez státní příslušnosti se mohli ucházet o lotyšské občanství nebo mohli žádat o ruské státní občanství či zůstat bez jakéhokoli občanství. V roce 1999 nejvíce lidí spadalo do skupiny bez jakéhokoli občanství, jednalo se především o staré lidi, alkoholiky či obyvatelé zapadlých oblastí.²²¹

Protože zákon o občanství z roku 1991 kritizovali nejen Rusové, ale také západní mocnosti, byl zákon brzy přepracován.²²²

Roku 1994 byl přijat nový Zákon o občanství, který spočíval v postupné naturalizace dle věkových skupin. Tj. v roce 1995 měli projít naturalizací lidé ve věku 16 – 21 let, roku 1996 lidé ve věku 16 – 26 let, v roce 1997 lidé ve věku 16 – 31 let ad. Uchazeč byl povinen uspět pouze ze zkoušky skládající se z lotyštiny, historie a právních reálií Lotyšska. Roku 1998 byl zákon z důvodu neefektivnosti zrušen. Ke zkoušce se přihlásilo pouze 8 – 9 tis. lidí. Oproti tomu o ruské občanství požádalo v této době 65 tis. obyvatel.²²³

²²¹ DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 189-190.

²²² DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 135.

²²³ DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*. 1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. S. 190-191.

Nový zákon o občanství byl přijat roku 1998, který oproti původním zákonům umožnil získání občanství narozením a to dětem, jejichž rodiče lotyšské občanství nemají.²²⁴

Otázka občanství a otázka národnostních menšin se řídí nejen zákonem o občanství, ale také dle platných „Pokynů pro získávání občanství Ministerstva integrace Lotyšské republiky“²²⁵ a „Úmluvou Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod“²²⁶.

V „Pokynech pro získávání občanství Ministerstva integrace Lotyšské republiky“ je definováno co je to občanství, kdo je a kdo není občanem republiky, kdo je osoba bez státní příslušnosti, co je to naturalizace a způsoby získání občanství ad. Podle těchto Pokynů Ministerstva integrace není občan Lotyšské republiky občan bývalého SSSR žijící na území republiky bez lotyšského občanství. Je to osoba s trvalým pobytem v Lotyšsku, který může doložit od 1. 6. 1992. Tato osoba má nárok na získání lotyšského občanství tak, jak to definují zákony o občanství. Lidé se statutem trvalého pobytu mají občanská práva jako osoby se státním občanstvím vyjma práva volebního a možnosti zastávat funkci státního úředníka či funkci spojenou s obranou státu.

Občanství může osoba žijící v Lotyšsku získat třemi způsoby, a to naturalizací, registrací statusu občana Lotyšské republiky nebo narozením (platí pro děti s datem narození po 21. 8. 1991).

Naturalizace je proces, vedoucí k získání státního občanství na základě splnění požadovaných podmínek. O občanství formou naturalizace mohou žádat obyvatelé, kteří mají minimálně 15 let, posledních 5 let žijí v Lotyšsku a jsou registrováni v Registru obyvatel. Za děti do 15 let podávají žádost o občanství rodiče, příp. pěstouni. Ke splnění podmínek naturalizace je nutná znalost lotyšské jazyka, historie státu, ústavy Lotyšské republiky a mít legální práci.²²⁷

Zjednodušení procesu naturalizace bylo upraveno dodatky k Zákonu o občanství, jenž byly přijaty 9. 5. 2013 a vstoupily v platnost a nabyly účinnost dne 1. 10. 2013.

²²⁴ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 135.

²²⁵ ŠTOLL, Pavel a kol. *Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století*. 1.vyd. Praha : FF Univerzity Karlovy, 2013. S. 90.

²²⁶ Tamtéž. S. 93.

²²⁷ Tamtéž. S. 90-93.

Těmito dodatky k zákonu bylo upraveno několik bodů:

- 1) Bylo povoleno dvojí občanství a to potomkům lotyšských občanů ve vyhnanství a Lotyšům po celém světě. Tyto osoby mohou získat lotyšské občanství i za podmínky zachování stávajícího občanství (tj. občanství jiné země).
- 2) Upravují získání občanství narozeným dítětem. Novorozené dítě, jehož rodiče jsou neobčané či osoby bez občanství, získává lotyšské občanství automaticky. V takovém případě stačí dle dodatků souhlas pouze jednoho rodiče k zaregistrování novorozence jako lotyšského občana do Registru obyvatel a k zapsání do matriční knihy narození. Dítě do 15 let, který nebyl po narození zaregistrován jako lotyšský občan, může být na základě žádosti jednoho z rodičů dodatečně jako Lotyš zaregistrován. Mladistvý mezi 15 až 18 rokem může být jako Lotyš zaregistrován na jeho osobní žádost.
- 3) Žáci, kteří absolvovali polovinu výuky na základní školy v lotyšském jazyce, jsou osvobozeni od všech zkoušek naturalizačního procesu a jsou evidováni jako občané při podání žádosti o naturalizaci v souladu s požadavky zákona o občanství.
- 4) Zjednodušují požadavek trvalého pobytu pro uchazeče naturalizačního procesu a to tak, že byl odstraněn požadavek nepřetržitého pobytu v Lotyšsku.
- 5) Upravuje požadavek zkoušky z lotyšského jazyka. Byly vypracovány celostátní jednotné materiály ke zkoušce z lotyšského jazyka, které jsou platné ve všech školních zařízeních. Tj. byly zavedeny jednotné zkoušky z lotyštiny na všech školách (lotyšských i národnostních menšin).
- 6) Prostřednictvím naturalizace mohou získat občanství i bývalí příslušníci sovětské armády, kteří po rozpadu SSSR chtěli žít v Lotyšsku.²²⁸

²²⁸ Поправки к Закону о гражданстве 2013 года: дальнейшее упрощение получения гражданства. [online] МИД ЛР [cit. dne 7. 11. 2015]

Dostupné na: <http://www.mfa.gov.lv/ru/novosti/integraciya-obshestva-v-latvii/popravki-k-zakonu-o-grazhdanstve-2013-goda-dalnejsee-uproshenie-polucheniya-grazhdanstva>

Někteří obyvatelé-neobčané nechtějí nebo nemohou získat občanství formou naturalizace z následujících příčin: materiální (výdaje na získání občanství je velmi nákladné pro osoby, které nemají stálou práci a mají pouze příležitostný výdělek), jazykové (pro lidi vyššího věku může být velmi náročné se naučit cizí jazyk), morální. Také se uvádí, že někteří mladí muži odkládají žádost o lotyšské občanství na pozdější věk, aby se vyhnuli narukování do armády.²²⁹

Pro otázku neobčanů byl dne 12. 1. 1995 přijat Zákon o statusu neobčanů. Neobčané, tj. občané bývalého SSSR a jejich potomci, kteří nemají občanství Lotyšska nebo jiného státu a od 1.7.1992 jsou trvale přihlášení k pobytu v Lotyšsku, tímto zákonem získali právo chránit svůj rodný jazyk, kulturu i tradice v mezích kulturně-národní autonomie, pokud to není v rozporu s lotyšskými zákony. Také získali všechny ústavní garance práv člověka. Podle tohoto zákona měli právo na vydání speciálních cestovních pasů, s kterými mohou cestovat. Od roku 2005 mají neobčané také právo žít v cizině bez toho, aniž by jim byl vzat status neobčana Lotyšska. Od ledna 2007 pak mají neobčané právo cestovat po zemích Evropské unie (kromě Velké Británie) bez vízové povinnosti.²³⁰ Kromě toho byli neobčané zbaveni povinnosti vojenské služby a věrnosti státu.²³¹

3.1.2 Lotyšští občané a neobčané v číslech

V roce 1995 bylo 29 % obyvatel (tj. cca 730 tis. lidí) neobčanů, tzn. bez lotyšského občanství.²³²

V roce 2004 žilo v zemi 450 tis. obyvatel bez lotyšského občanství a to především z toho důvodu, že si žádost o občanství nepodali.²³³

K 1. 1. 2010 žilo v Lotyšsku 2 254 653 lidí. Z toho 1 860 217 (tj. 82,5 %) bylo občanů, 344 095 (tj. 15,3 %) bylo neobčanů, 240 lidí bylo osob bez občanství a

²²⁹ ЭДУАРДОВ, Сергей. *Русские в Прибалтике: само не рассосется*. [online] Utro.ru [cit. dne 25. 1. 2016] Dostupné na: <http://www.utro.ru/articles/2003/07/31/218605.shtml>

²³⁰ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 42.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf

²³¹ BO JENSEN, Martin. Preventivní diplomacie – příklad mise OBSE v Lotyšsku. *Mezinárodní politika*, 1998, č. 3, s. 16. ISSN .

²³² *Натурализация*. [online] МИД ЛР [cit. dne 7. 11. 2015]

Dostupné na: <http://www.mfa.gov.lv/ru/novosti/integraciya-obshestva-v-latvii/naturalizaciya>

²³³ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2010. S. 136.

ostatní byli lidé s občanstvím jiné země. Lidé s občanstvím jiné země měli občanství ruské (31 590 lidí, tj. 1,3 %), litevské (3 722 lidí), ukrajinské (3 249 lidí) nebo běloruské (2 016 lidí). Z celkové počtu obyvatel v Lotyšsku bylo 621 766 Rusů, z toho mělo 367 358 lidí občanství a 226 729 lidí bylo neobčanů.

S každým rokem se množství ruských neobčanů snižuje. V roce 1993 žilo v zemi 505 486 Rusů-neobčanů. V roce 2000 se počet snížil na 393 190 a v roce 2010 už to bylo jen 221 174. Oproti tomu množství Rusů-neobčanů, kteří požádají o ruské občanství a získají ho, každým rokem roste. V roce 2000 získalo ruské občanství 19,2 tisíc lidí, v roce 2005 se počet zvýšil na 23,3 tisíc a v roce 2010 už to bylo 34,4 tisíc lidí.²³⁴

V roce 2013 žilo v Lotyšsku cca 15 % obyvatel bez lotyšského občanství, kteří chtěli získat občanství automaticky bez naturalizačního procesu.²³⁵

K 1. 7. 2015 žilo v Lotyšsku 12 % neobčanů (tj. 257 377 lidí). K 31. 7. 2015 získalo lotyšské občanství formou naturalizace 143 061 lidí a k 6. 11. 2015 je už 84 % obyvatel lotyšskýmimi občany.²³⁶

3.2 Litva

3.2.1 Obecné informace o občanství

Litevští občané mají všechna práva a povinnosti, které garantuje nejen Ústava, zákony a normativní akty Litevské republiky, ale také mezinárodní smlouvy.²³⁷

Zákon o občanství byl přijat ještě před oficiálním ustanovením samostatné Litevské republiky a to roku 1989.²³⁸ Podle tohoto zákona mohli získat litevské občanství

²³⁴ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 40-41.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

²³⁵ ŠTOLL, Pavel a kol. *Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století*. 1.vyd. Praha : FF Univerzity Karlovy, 2013. S. 90.

²³⁶ *Натурализация*. [online] МИД ЛР [cit. dne 7. 11. 2015]

Dostupné na: <http://www.mfa.gov.lv/ru/novosti/integraciya-obshestva-v-latvii/naturalizaciya>

²³⁷ *Гражданство – общие положения*. [online] Департамент миграции при Министерстве внутренних дел Литовской Республики [cit. dne 5. 2. 2015]

Dostupné na: <http://www.migracija.lt/index.php?1936021319>

²³⁸ РАДЗЕВИЧИУТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015]

všichni lidé, kteří v době obnovení samostatnosti roku 1991 měli na území Litvy trvalé bydliště.²³⁹

Ne všichni obyvatelé však litevské občanství přijali. Někteří Rusové odmítly litevské občanství kvůli vidině získání ruského občanství, které by jim usnadnilo cestování do Ruské federace.²⁴⁰

V současnosti se otázka občanství řídí Zákonem o občanství, který je platný od roku 2010.²⁴¹ Kromě toho byla roku 2003 vytvořena Rada vlády pro národnostní menšiny (rus. Совет общин национальных меньшинств при правительстве Литвы).²⁴²

V současné době lze podle výše zmíněného zákona získat litevské občanství šesti způsoby a to narozením, ve zjednodušeném procesu, formou naturalizace, ve formě výjimky, formou vrácení občanství Litevské republiky a na základě mezinárodních dohod Litevské republiky.²⁴³

Formou naturalizace (dle článku 18 Zákona o občanství) může získat občanství osoba, která splňuje následující podmínky: posledních 10 let žije v Litvě, složila zkoušku ze státního jazyka a z Ústavy Litevské republiky, má legální práci a je osobou bez občanství nebo má občanství, které při získání litevského občanství ztratí (příp. se písemně druhého občanství vzdá ode dne, kdy získá občanství litevské). Osoba, která podá žádost o občanství má ode dne podání právo na trvalý pobyt v zemi. Požadavek složení zkoušky ze státního jazyka a Ústavy Litevské republiky se dle bodu 4 článku 18 výše zmíněného zákona promíjí následujícím osobám: osobám,

Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

²³⁹ BO JENSEN, Martin. Preventivní diplomacie – příklad mise OBSE v Lotyšsku. *Mezinárodní politika*, 1998, č. 3, s. 15. ISSN .

²⁴⁰ РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015]

Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

²⁴¹ Закон Литовской Республики о гражданстве [online] Сейм Литовской Республики [cit. dne 5. 2. 2016] Dostupné na: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450433

²⁴² РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015]

Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

²⁴³ Гражданство – общие положения. [online] Департамент миграции при Министерстве внутренних дел Литовской Республики [cit. dne 5. 2. 2015] Dostupné na: <http://www.migracija.lt/index.php?1936021319>

které jsou starší 65 let; osobám, které jsou uznány jako pracovně schopné s rozsahem pracovního závazku 55 %; osobám, které dosáhli důchodového věku a mají nárok na starobní důchod; osobám se středními nebo velkými speciálními potřebami a osobám s chronickými duševními chorobami.²⁴⁴

3.2.2 Litevští občané a osoby s jiným občanstvím v číslech

Roku 2001 se uskutečnilo sčítání lidu, jehož data ukazují následující. Na počátku nového desetiletí žilo v Litvě 220 tis. Rusů a z toho mělo ruské občanství 16 tis. lidí.²⁴⁵

Celkem 99 % obyvatel země tak drželo litevské občanství. Pouze 0,4 % populace mělo občanství ruské, 0,2 % běloruské a 0,3 % obyvatel nevedlo žádnou informaci o svém občanství.

Na základě výše zmíněného sčítání se v roce 2002 generální ředitel „Úřadu pro národnostní menšiny a emigraci“ Antanas Petrauskas vyjádřil, že „téměř všechny osoby, které patří k národnostním menšinám jsou občany Litevské republiky“.²⁴⁶

²⁴⁴ *Закон Литовской Республики о гражданстве* [online] Сейм Литовской Республики [cit. dne 13. 2. 2016] Dostupné na: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450433

²⁴⁵ *О положении русскоязычного населения в странах Балтии (справочная информация)*. [online] МИД РФ [cit. dne 13. 10. 2015]. Dostupné na: <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-dgpch.nsf/05a95604fc81125843256da400378f3b/110c80f5703fc80ac3256e52002bb878!OpenDocument>

²⁴⁶ ТУЛЬСКИЙ, Михаил. *Итоги переписи 2001 года в Литве*. [online] Демоскоп Weekly [cit. dne 31. 1. 2016]. Dostupné na: <http://demoscope.ru/weekly/2002/081/analit01.php>

4 Dopad rusifikace 20. století ve veřejném prostoru

4.1 Vzdělávání

4.1.1 Lotyšsko

4.1.1.1 Obecné informace o vzdělávání

Oblast školství řídí a spravuje Ministerstvo školství a vědy.²⁴⁷

Instituce předškolní výchovy, do kterých se řadí mateřské školy, herní skupiny a poradenská střediska, navštěvují děti od 1 do 7 roku života. V těchto zařízeních se děti každý den určitou dobu vzdělávají. V 90. letech existovaly předškolní instituce s vyučovacím jazykem lotyšským, ruským a polským.²⁴⁸

Základní škola trvá 9 let. Povinnou školní docházku nastupují děti ve věku 6 – 7 let a většinou je ukončena v 15 letech.²⁴⁹

Další navazující vzdělání už není povinné. Vyšší sekundární vzdělání se skládá z 10. až 12. ročníku. Toto střední vzdělání se dělí na všeobecné a profilové. Liší se rozsahem učení, kdy platí, že profilové vzdělání nabízí svým studentům větší znalosti.²⁵⁰ S ukončeným vyšším sekundárním vzděláním může student pokračovat ve vysokoškolském vzdělání, jež se dělí na bakalářské, magisterské a rezidentské.²⁵¹

4.1.1.2 Vývoj vzdělávání od 90. let 20. století do současnosti

Oblast školství je upravena Zákonem o vzdělávání, který byl přijat 29. 9. 1998.²⁵² Tuto oblast upravuje také Zákon o státním jazyce, který vstoupil v platnost 1. 9. 2000. Tento zákon ustanovuje, že občané mají právo na vzdělávání pouze ve státním jazyce.²⁵³

²⁴⁷ *Vzdělávací systém Lotyšska*. Vyd. nevedeno. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1999. S. 10. EURYDICE, the Information Network on Education in Europe.

²⁴⁸ Tamtéž. S. 13-14.

²⁴⁹ Tamtéž. S. 15.

²⁵⁰ Tamtéž. S. 22.

²⁵¹ Tamtéž. S. 32.

²⁵² БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. nevedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 24.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

²⁵³ Tamtéž. S. 22.

Také zákon o vzdělávání a dočasná pravidla ze září 1999 stanovují, že výuka probíhá na všech stupních vzdělávání pouze v lotyšském jazyce.

Mezi základními a středními školami mají výjimku pouze ty školy, na kterých probíhají vzdělávací programy pro národnostní menšiny. Základní školy mají možnost si sami tento program vytvořit, a nebo si program pro národnostní menšiny vybrat z nabídky, které připravilo Ministerstvo školství.

V roce 2009 připravilo Ministerstvo školství nabídku celkem čtyř vzdělávacích programů, ze kterých si školy mohly vybrat. Pro získání základního a středního vzdělání je nutné se naučit lotyšský jazyk a poté udělat zkoušku z lotyštiny, proto také všechny čtyři programy obsahovaly výuku lotyšského jazyka a lotyšské literatury. Pro žáky 1. – 6. třídy byly pro lotyšský jazyk a literaturu vyhrazeny 4 hodiny/týden a žákům 7. – 9. třídy bylo vyhrazeno 5 hodin/týden lotyšského jazyka a literatury.

Vysokoškolské vzdělávání probíhá také pouze v lotyšském jazyce. Výuka v jiném než státním jazyce je povolena cizincům v rámci vzdělávacích programů Evropské unie nebo programů mezinárodní spolupráce. Výuka v rámci těchto programů je povolena ve všech oficiálních jazycích zemí EU.²⁵⁴

4.1.1.3 Ruské a lotyšské školy v číslech

V roce 1991 fungovalo v zemi 219 škol s výukou v ruském jazyce, kterou navštěvovalo 155 tisíc žáků. V roce 2008 se počet ruských škol zmenšil na 141, ve kterých se učilo 65 tisíc žáků.

Za snižováním počtu žáků v ruských školách stojí malá porodnost a rozhodnutí rodičů-nelotyšů posílat své děti do lotyšských škol a nikoliv do ruských. V roce 2008 poslalo 43 % ruských rodičů své děti do lotyšských škol.²⁵⁵

Jedním z důvodů proč rodiče-neobčané přihlašují své děti do lotyšských škol je²⁵⁶, že absolventi základních a středních škol, kteří absolvovali výuku v lotyšském jazyce,

²⁵⁴ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 24-25.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

²⁵⁵ Tamtéž. S. 36-38.

²⁵⁶ *Русские в Прибалтике: диалог эстонского и латвийского правозащитников*. [online] Regnum [cit. dne 25. 1. 2016] Dostupné na: <http://regnum.ru/news/polit/1437164.html>

získávají lotyšské občanství bez naturalizačního procesu (viz. kapitola Otázka občanství po rozpadu SSSR).²⁵⁷

4.1.2 Litva

4.1.2.1 Obecné informace o litevském školství

Za sovětské éry se školský litevský systém řídil dle ruského systému. Roku 1988 byl vzdělávací systém přebudován, odklonil se od sovětského vzoru a postavil své základy na principu národní školy.²⁵⁸ „Rok 1988 je tak považován za začátek současného období reformy vzdělávání v Litvě.”²⁵⁹

Oblast školství je řízeno Ministerstvem školství a vědy. Vzdělávání je upraveno v školském zákoně z roku 1991, v zákoně o vědě a studiu, v zákoně o odborném vzdělávání a odborné přípravě a v dokumentu s názvem „Obecná koncepce vzdělávání v Litvě” a dalších.

Výuka ve školách je povolena v litevštině a v jazyce národnostních menšin. Dále mají národnostní menšiny právo seznámit se ve výuce se svou národní historií, kulturou a tradicemi. Pedagogové ve školách pro národnostní menšiny učí dle společného kurikula pro všeobecné vzdělávání schválené Ministerstvem školství a vědy. V roce 1996 bylo na litevském knižním trhu dostupných celkem 16 ruských učebnic. Právo na výuku v jiném než úředním jazyce využilo ve školním roce 1997-1998 celkem 232 všeobecně vzdělávacích škol, které navštěvovalo 69 777 žáků (tj. 12,8 % žáků).²⁶⁰

Před nástupem do školních zařízení mohou děti navštěvovat instituce předškolní výchovy, tj. mateřské školy, a to od 1,5 roku do 6-7 roku.²⁶¹ Poté se děti stávají žáky základní školy, kterou navštěvují 10 let. Základní škola je rozdělena na dva stupně.

²⁵⁷ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 25.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf

²⁵⁸ *Vzdělávací systém Litvy*. Vyd. neuvedeno. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1999. S. 7. EURYDICE, the Information Network on Education in Europe.

²⁵⁹ *Tamtéž*. S. 7.

²⁶⁰ *Tamtéž*. S. 8-9.

²⁶¹ *Tamtéž*. S. 13.

První stupeň zahrnuje 1. – 4. třídu, jedná se o tzv. primární vzdělávání. Druhý stupeň se nazývá tzv. nižší sekundární škola. Toto základní vzdělání je povinné.²⁶²

V 16. roce života může žák pokračovat ve studiu na střední škole, gymnáziu, odborné škole, internátní škole nebo speciální škole. Toto vzdělání je zakončeno ve 12. ročníku.²⁶³

Po ukončení vyšší sekundární školy může student nastoupit na vysokou školu. Bakalářské studium trvá 4 – 5 let. Poté následuje magisterské studium s délkou 1,5 – 2 roky.²⁶⁴

4.1.2.2 Vývoj vzdělávání od 90. let 20. století do současnosti

Již od roku 2011 se hovoří o tom, že v Litvě je nedostatek ruských mateřských škol, protože se zavírají. Mnoho ruských dětí tak kvůli přeplněnosti ruských mateřských škol začnou chodit do litevských, kde se setkávají s litevským jazykem. Mnohé mateřské školy se také spojily a existují tak dvoujazyčné, například polsko-ruské, polsko-litevské, rusko-litevské.²⁶⁵

Také množství základních a středních škol se v Litvě každým rokem snižuje a to především těch ruských. Ve školním roce 1990 - 1991 bylo v Litvě otevřeno celkem 2 040 škol, z toho se napočítalo 85 ruských škol a 103 smíšených škol s ruskými třídami. V ruském jazyce se učilo 76 038 žáků (tj. 15,1% všech studentů). O 14 let později, v letech 2004 – 2005, bylo otevřeno jen 1 750 škol a z toho pouze 54 ruských škol a 39 smíšených škol s ruskými třídami. Celkem do škol chodilo 536 120 žáků a z toho bylo 27 026 žáků ruské školy a ruských tříd.²⁶⁶ Roku 2011

²⁶² *Vzdělávací systém Litvy*. Vyd. neuvédno. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1999. S. 17. EURYDICE, the Information Network on Education in Europe.

²⁶³ *Tamtéž*. S. 25.

²⁶⁴ *Tamtéž*. S. 35-36.

²⁶⁵ МОШКОВ, Ярослав. *О положении русских школ в Литве и о принудительной ассимиляции в отношении русского населения Литвы*. [online] Русские новости [cit. dne 22. 11. 2015].

Dostupné na: <http://ru-news.ru/o-polozhenii-russkih-shkol-v-litve-i-o-prinuditelnoj-assimilyatsii-v-otnoshenii-russkogo-naseleniya-litvy/>

²⁶⁶ АВИАНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 22. 11. 2015].

Dostupné na: <http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

existovalo 37 ruských škol, které navštěvovalo 19 tis. žáků.²⁶⁷ V roce 2013 se napočítalo jen 33 škol s výukou v ruském jazyce.²⁶⁸

Za snižováním počtu ruských škol stojí několik příčin. Andrej Fomin uvádí emigraci ruských a rusky hovořících obyvatel a politiku litevského státu, která dává důraz na asimilaci ruských obyvatel.²⁶⁹ Natalja Avina mezi příčinami uvádí nízkou porodnost, menší množství ruských občanů a také hovoří o tom, že část ruských žáků navštěvuje litevské školy.²⁷⁰

Problematika ruských dětí v litevských školských zařízeních započala po roce 2000. Od roku 2005 je běžné pokud ruští obyvatelé umísťují své děti do litevských školek. Tyto děti pak také začnou chodit na základní a střední litevské školy a následně se stanou studenty litevských vysokých škol.²⁷¹ V případech, kdy ruští rodiče nedají své děti do litevských škol, tak v ruských školách požadují výuku základních předmětů v litevském jazyce. Ve společnosti panuje mínění, že výuka základních předmětů (matematika, fyzika, chemie, dějepis, biologie) v litevštině ulehčí ruským žákům získání vyššího vzdělání (postup na vysokou školu) nebo lepší kariéry.²⁷²

Ve školství ruský jazyk ustupuje litevštině a to v tom smyslu, že zaujímá pozici volitelného předmětu a učí se jako druhý cizí jazyk.

²⁶⁷ ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы*. [online] Regnum.ru [cit. dne 22. 11. 2015]

Dostupné na: <http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>

²⁶⁸ СОЛОПЕНКО, Андрей. *Андрей Солопенко: Русские Прибалтики – сколько их осталось и что с ними будет*. [online] NewsBalt [cit. dne 1. 2. 2016].

Dostupné na: <http://newsbalt.ru/analytics/2013/10/andrey-solopenko-russkie-pribaltiki/>

²⁶⁹ ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы*. [online] Regnum.ru [cit. dne 22. 11. 2015] Dostupné na:

<http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>

²⁷⁰ АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 22. 11. 2015]. Dostupné na:

<http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

²⁷¹ АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 22. 11. 2015]. Dostupné na:

<http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

²⁷² РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 22. 11. 2015] Dostupné na:

http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

Tak jako v ostatních evropských zemích je i v Litvě ruský jazyk jedním z volitelných předmětů maturitní zkoušky, ne však povinným. Studenti si ho vybírají z pěti možných variant.²⁷³

Téměř všichni litevští žáci a studenti se učí dva cizí jazyky od 5. ročníku ZŠ.²⁷⁴ Ve školním roce 2006/2007 si jako první cizí jazyk vybrali žáci nejčastěji angličtinu a jako druhý cizí jazyk si přes 50 % žáků vybralo ruský jazyk.²⁷⁵ Podle poslední statistiky Eurostat si 67 % litevských žáků a studentů vybralo ruštinu jako druhý cizí jazyk, čímž se Litva zařadila na první místo v žebříčku evropských států s tak vysokým procentuálním zastoupením žáků s ruštinou jako druhým cizím jazykem. Na druhé příčce se s téměř 65 % umístilo Estonsko a na třetím místě s 60 % Lotyšsko.²⁷⁶

Na vysokých školách je výuka v ruském jazyce vzácná. Andrej Fomin hovoří o tom, že výuka v ruském jazyce byla dokonce ukončena na vysokých školách, které připravovaly odborníky filologie ruského jazyka.²⁷⁷ Oproti tomu učitelka ruské školy v Klajpedě uvádí, že vzdělávání v ruském jazyce se stále drží na školách, které připravují rusisty, např. Vilniuská pedagogická univerzita.²⁷⁸

²⁷³ АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 22. 11. 2015]. Dostupné na:

<http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

²⁷⁴ *Литовские школьники изучают больше иностранных языков, чем их ровесники в Европе*. [online] Экспресс неделя [cit. dne 1. 2. 2016]

Dostupné na: <http://www.nedelia.lt/news-lt/25749-litovskie-shkolniki-izuchayut-bolshe-inostrannyh-yazykov-chem-ih-rovesniki-v-evrope.html>

²⁷⁵ *Русский в Литве все еще популярен - после английского*. [online] Экспресс неделя

[cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://www.nedelia.lt/news-lt/7049-russkijj-v-litve-vse-eshhe-populjaren-posle.html>

²⁷⁶ *Литовские школьники изучают больше иностранных языков, чем их ровесники в Европе*. [online] Экспресс неделя [cit. dne 1. 2. 2016]

Dostupné na: <http://www.nedelia.lt/news-lt/25749-litovskie-shkolniki-izuchayut-bolshe-inostrannyh-yazykov-chem-ih-rovesniki-v-evrope.html>

²⁷⁷ ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы*. [online] Regnum [cit. dne 22. 11. 2015] Dostupné na:

<http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>

²⁷⁸ АСАДОВА, Наргиз. *Жизнь русских в Литве*. [online] Радио Ехо Москвы [cit. dne 1. 2. 2016]

Dostupné na: <http://echo.msk.ru/programs/linguafranca/1139146-echo/>

Andrej Fomin také uvádí, že byli zavřeny vysoké školy, které připravovaly budoucí pedagogy pro ruské školy. Byla tak ukončena činnost Mezinárodní Baltské akademie a Mezinárodní státní univerzity „Rutenija“.²⁷⁹ Ministerstvo zahraničí RF hovoří o tom, že ve všech třech pobaltských zemích neexistuje vzdělávání pedagogických pracovníků pro ruské školy.²⁸⁰

Status ruského jazyka se mění nejen na litevských školách, ale také na ruských. V ruských školách se zmenšuje množství hodin ruského jazyka a zlehčuje se předmět ruské literatury.²⁸¹

V současné době se v litevské společnosti vede diskuze o tom, zda se státní zkouška z litevského jazyka stane povinná pro všechny studenty, tj. i pro studenty navštěvující školy pro národnostní menšiny. Dnes existují na středních školách dva typy absolventských zkoušek, státní a školní. Studenti skládají zkoušku z několika předmětů, které si vybírají dle svého uvážení. Pouze jeden předmět mají povinný a to litevský jazyk. U každého předmětu si sami vybírají úroveň zkoušky, zda-li budou skládat zkoušku státní nebo školní. Studenti, kteří chtějí pokračovat studiem na vysoké škole, musí složit státní zkoušku z litevského jazyka.²⁸²

²⁷⁹ ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы*. [online] Regnum [cit. dne 22. 11. 2015] Dostupné na: <http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>

²⁸⁰ *О положении русскоязычного населения в странах Балтии (справочная информация)*. [online] МИД РФ [cit. dne 25. 10. 2015]. Dostupné na: <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-dgpch.nsf/05a95604fc81125843256da400378f3b/110e80f5703fe80ac3256e52002bb878!OpenDocument>

²⁸¹ ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы*. [online] Regnum [cit. dne 22. 11. 2015] Dostupné na: <http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>

²⁸² *Экзамен по литовскому языку заставят сдать всех* [online] Rubaltic.ru [cit. dne 18. 1. 2016] Dostupné na: <http://www.rubaltic.ru/article/segodnya-v-pribaltike/09042015-lingua/>

4.2 Postavení ruského jazyka a ruské kultury

4.2.1 Lotyšsko

4.2.1.1 Ruský jazyk na lotyšském území do roku 1944

Prahistorické lotyšské kmeny nikdy nevytvořili vlastní stabilní státní útvar. Historie lotyšského národa je až do 20. století spjatá s nadvládou cizích panovníků, především německých, příp. ruských.

Ve 13. století byla německo-baltskou vrchností vytvořena Livonská konfederace²⁸³ a to spojením lotyšských a estonských kmenů. Tomuto státnímu útvaru existujícímu do 16. století vládla německo-baltská vrchnost. Poněmčení se v této době vyhnuli pouze venkovští rolníci.²⁸⁴ Německý jazyk byl od 13. století až téměř do poloviny 19. století jediným oficiálním jazykem na lotyšském území.²⁸⁵

Německý jazyk si udržel své výsadní postavení i přes švédskou nadvládu v letech 1621-1721²⁸⁶ a také během 18. století, kdy bylo lotyšské území připojeno k carskému Rusku²⁸⁷. Vláda cara Petra I. potvrdila privilegia německo-baltské šlechty i upevnila dominantní postavení němčiny. Rozhodnutí Petra I. následovaly i carevny Kateřina I. a Alžběta (1741-1762).²⁸⁸

Postavení německého jazyka změnila až vláda cara Mikuláše I. (1825-1855). Od 30. let 19. století pomalu pronikal na základní školy lotyšský jazyk. O desetiletí později se zavedla povinná znalost ruštiny pro část úředníků.²⁸⁹ V roce 1850 se objevily první snahy převést kancelářskou agendu z německého jazyka na ruský jazyk a v roce 1868 byla založena první dvě ruská gymnázia v Rize.²⁹⁰

²⁸³ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha : Libri, 2010. S. 8-9.

²⁸⁴ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Praha: NLN, 1996. S. 35-37.

²⁸⁵ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 33.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

²⁸⁶ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha : Libri, 2010. S. 42.

²⁸⁷ Tamtéž. S. 50-51.

²⁸⁸ Tamtéž. S. 50-51.

²⁸⁹ Tamtéž. S. 58.

²⁹⁰ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 33.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

Následující car Alexandr III. (1881-1894) jako první car nepotvrdil privilegia baltských Němců a snažil se o nasměrování pobaltských zemí na východ.²⁹¹ V roce 1883 bylo vydáno rozhodnutí, podle kterého musely být všechny žádosti psané v německém, ruském i lotyšském jazyce.²⁹² Od 90. let pak byla povinně zavedena znalost ruského jazyka pro úředníky městských úřadů.²⁹³ Od roku 1887 začala rusifikace školství²⁹⁴, která spočívala např. v rozvoji ruského jazyka ve školství (vyjma 1. a 2. třídy základní školy).²⁹⁵

V prvním desetiletí 20. století byla na základních školách zavedena lotyština.²⁹⁶

Během světové války lotyšské území zabrali Němci, kteří se snažili území ihned germanizovat. Na školách se například od prvních tříd zavedla výuka německého jazyka.²⁹⁷

Po vyhlášení nezávislé Lotyšské republiky byla roku 1922 přijata ústava, která stanovila lotyštinu oficiálním státním jazykem.²⁹⁸

V meziválečném období bylo poslancům Sněmovny dovoleno používat jak lotyšský, tak německý i ruský jazyk. V soukromé sféře se mohl používat jakýkoliv jazyk. Ve státní sféře, tj. v samosprávných ústavech a zařízeních (např. v nemocnicích) a na ministerstvech, byli zaměstnanci povinni ovládat také ruský jazyk.²⁹⁹

Dne 18. 2. 1932 byla přijata tzv. „Pravidla o státním jazyce“, která měnila dosud zavedené předpisy. Oficiální státní jazyk se podle něj musel používat v armádě, v námořnictvu i ve všech ostatních státních i samosprávných zařízeních a firmách.

²⁹¹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha : Libri, 2010. S. 65.

²⁹² БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 33.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

²⁹³ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha : Libri, 2010. S. 65.

²⁹⁴ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 33.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

²⁹⁵ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha : Libri, 2010. S. 65.

²⁹⁶ Tamtéž. S. 74.

²⁹⁷ Tamtéž. S. 76.

²⁹⁸ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 20.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

²⁹⁹ Tamtéž. S. 33.

V samosprávě se mohl používat ruský nebo německý jazyk, jestliže více než 50 % obyvatel patřilo k jedné národnostní menšině. Projevy na zasedáních samospráv mohly být vedeny v ruském nebo německém jazyce.³⁰⁰

Po první sovětské okupaci roku 1940 nastala sovětizace a rusifikace. Byla ukončena činnost politických i kulturních organizací, zestátněna nakladatelství, zakázán nezávislý tisk.³⁰¹ Němci si vybojovali zpět lotyšské území v červenci 1941 a opět plánovali germanizaci školství i kultury.³⁰² Avšak roku 1944 do země přišla Rudá armáda.³⁰³

4.2.1.2 Ruský jazyk od roku 1944 do současnosti

V době sovětské nadvlády se Lotyšsko následkem imigrace velkého počtu ruskojazyčného obyvatelstva a malé porodnosti Lotyšů přeměnilo v bilingvní stát.³⁰⁴ Status oficiálního jazyka měl jak lotyšský jazyk, tak i ruský.³⁰⁵ V roce 1956 byla oficiálně zavedena výuka v lotyštině i ruštině.³⁰⁶

Na konci sovětské éry roku 1988 poslanci schválili protirusifikační zákon, který stanovil lotyštinu oficiálním jazykem.³⁰⁷ V květnu 1989 byl přijat zákon o jazycích, který byl v březnu 1992 zpřísněn. Od této doby se objevily jazykové požadavky v oblasti zaměstnanosti. Pracovníci státních institucí se podrobili jazykové zkoušce a bylo založeno Centrum státního jazyka, které mělo kontrolní (kárnou) funkci.

Podle zákona o rádiovém a televizním vysílání přijatém 6. 5. 1991 první stanice a kanály vysílaly v lotyšském jazyce, druhé měly vyhrazeno 20 % vysílacího času pro jazyky národnostních menšin. Podle následujícího zákona o rádiovém a

³⁰⁰ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 33.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

³⁰¹ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha : Libri, 2010. S. 101-103.

³⁰² Tamtéž. S. 103-104.

³⁰³ Tamtéž. S. 108.

³⁰⁴ SOUKUP, Ondřej. *Vztahy s Ruskem. Časovaná bomba, nebo naděje pro budoucnost? Mezinárodní politika*, 1998, č. 3, s. 13 – 14.

³⁰⁵ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 19

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

³⁰⁶ DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha : Libri, 2010. S. 114.

³⁰⁷ ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských států*. Praha : NLN, 1996. S. 260.

televizním vysílání, přijatého 24. 8. 1995, byl vysílací čas pro jazyky národnostních menšin upraven na 30 % a podle změny tohoto zákona ze dne 29. 10. 1998 na 25 % vysílacího času.³⁰⁸ Dne 6. 6. 2003 Ústavní soud Lotyšska schválil ustanovení zákona, podle kterého se omezuje čas pro vysílání v ruském jazyce (rádio i televize) na 25 % éterového času.³⁰⁹

Dne 1. 9. 2000 vstoupil v platnost zákon o státním jazyce, který hovoří o postavení oficiálního jazyka a o jazycích národnostních menšin. Tento zákon ustanovuje jediný státní jazyk a to lotyšský. Nezaručuje právo používat jazyky národnostních menšin při ústní komunikaci s úřady a zakazuje používat jiný jazyk než lotyšský při písemné komunikaci s úřady. Tento zákon stanovuje, že všechny informace vydávané státními, městskými i soudními institucemi a podniky budou vydávány pouze v lotyšském jazyce. Výjimku v tomto bodě mají informace o mezinárodních událostech, nepředvídaných situacích, epidemiích, infekčních nemocech atd. Zákon také říká, že všechny názvy ulic a topografické ukazatele budou psány v lotyšském jazyce.³¹⁰

Dotatkem k Ústavě ze dne 30. 4. 2002 se lotyšský jazyk stal jediným povoleným jednacím jazykem ve Sněmovně a roku 2004 po vstupu země do EU se také stal jednacím jazykem v samosprávě.³¹¹

I přes snižující se postavení ruského jazyka i nadále vychází originální ruské knihy či jejich překlady. V roce 2009 vyšlo v lotyštině celkem 2 244 publikací, oproti tomu jen 178 ruských publikací a 173 publikací v jiných jazycích.³¹²

³⁰⁸ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 34.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

³⁰⁹ *О положении русскоязычного населения в странах Балтии (справочная информация)*. [online] МИД РФ [cit. dne 21. 12. 2015]. Dostupné na: <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-dgpch.nsf/05a95604fc81125843256da400378f3b/110e80f5703fc80ac3256e52002bb878!OpenDocument>

³¹⁰ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 21

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

³¹¹ Tamtéž. S. 20.

³¹² Tamtéž. S. 38-39.

4.2.1.3 Ruský a lotyšský jazyk v číslech

Během sovětské éry se většina Lotyšů naučila ruský jazyk. Před obnovením samostatného Lotyšského státu v 90. letech mluvily plyně rusky $\frac{2}{3}$ Lotyšů. Oproti tomu jen $\frac{1}{5}$ ruskojazyčného etnika se naučila lotyšský jazyk.³¹³ V roce 1989 se domluví lotyšsky pouze 22,3 % Rusů žijících v Lotyšsku.³¹⁴

Za tento nepoměr znalosti lotyšského a ruského jazyka za sovětské epochy mohla úroveň výuky ve školách. V lotyšských školách se ruský jazyk vyučoval na velmi dobré úrovni. Aby se lotyšští žáci naučili dobře ruský jazyk, navýšila se jim dokonce školní docházka na 11 let. Oproti tomu v ruských školách byla sice lotyština povinným předmětem, avšak s nízkou úrovní. Kromě toho ruští žáci na rozdíl od lotyšských chodili do školy pouze 10 let.³¹⁵

O desetiletí později ze sčítání lidu z roku 2000 vyplynulo, že 79 % obyvatel umí lotyšsky a 81 % lidí se domluví rusky. Celkem 69,9 % obyvatel, kteří označili za svůj rodný jazyk jiný jazyk než ruský, umí rusky. Oproti tomu jen 49,8 % lidí, kteří označili za svůj rodný jazyk jiný než lotyšský, umí lotyšsky. Z tohoto sčítání lidu také vyplynulo, že na znalost jazyka má vliv jazykové prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje. V lotyšském městě Daugavpils, ve kterém převažuje ruskojazyčné obyvatelstvo, umí lotyšsky pouze 33,7 % ruskojazyčného obyvatelstva, oproti tomu celkem 77,8 % neruských obyvatel ovládá ruský jazyk.³¹⁶

Podle sčítání lidu z roku 2000 považuje za rodný jazyk 58,2 % obyvatel lotyštinu, 37,5 % lidí ruštinu a 4,3% jiný jazyk.

Někteří obyvatelé označili za svůj rodný jazyk jiný než koresponduje s jejich národností. Celkem 3,5 % Lotyšů označilo jako rodný jazyk ruštinu a 4,4 % Rusů považuje za rodný jazyk lotyštinu. Obyvatelé patřící k litevské národnostní menšině označili za svůj rodný jazyk lotyštinu (42 %), litevštinu (39 %) nebo ruštinu (16 %). Za svůj rodný jazyk označili ruštinu také lidé, kteří patří ke čtyřem největším

³¹³ BO JENSEN, Martin. Preventivní diplomacie – příklad mise OBSE v Lotyšsku. *Mezinárodní politika*, 1998, č. 3, s. 15.

³¹⁴ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 19

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf

³¹⁵ Tamtéž. S. 19.

³¹⁶ Tamtéž. S. 19.

národnostním menšinám (Bělorusové, Ukrajinci, Poláci, Židé) a to mezi 58 % až 79 %.³¹⁷

4.2.2 Litva

4.2.2.1 Ruská kultura a jazyk napříč litevskou historií

Již v polovině 8. století tvořilo ruské etnikum část obyvatel litevského území. Archeologické výzkumy hovoří o tom, že v 13. až 16. století se velká část obyvatel centrální a východní Litvy hlásila k pravoslavné kultuře. Rozvoj ruské kultury nastal ve 14. století za vlády Gediminase, kdy vznikaly ruské organizace, kostely, farnosti a byl zvolen pravoslavný metropolita. Za vlády jeho syna Algirdase bylo k Litevskému státnímu útvaru připojeno několik ruských území a v ruském písemnictví na litevském území se začal rozvíjet epistolární žánr, tj. román v dopisech. Na konci 14. století se ruský jazyk stal oficiálním písemným jazykem. V cyrilici se začal vést nejen státní archiv Litevského velkoknížectví, ale také se v ruském jazyce začala psát oficiální státní administrativa. Během 13. až 15. století došlo k rozvoji pravoslavné literatury v ruském jazyce a v 2. polovině 15. století se objevily povídky v ruském jazyce. Ruský jazyk v období Litevského velkoknížectví byl jazykem širokých sociálních vrstev, byl rozšířen především u městského obyvatelstva. V 16. století se Litva stala centrem ruského knihtisku. V roce 1578 byl vydán první ruský slabikář. Roku 1582 byla pravoslavnými obyvateli Litvy zřízena škola, ve které se vyučoval ruský jazyk. Roku 1619 byla vydána ruská gramatika Meletije Smotrického (rus. Мелетий Смотрицкий), podle které se ruský jazyk učil následujících 200 let. V 17. století se na Litvě psala ruská poezie, významným ruským básníkem se stal Simeon Polocký, který vystudoval Vilniuskou univerzitu. Vznik polsko-litevské unie roku 1569 změnil postavení ruského jazyka. Ruský jazyk se dostal do pozadí a jeho místo převzal jazyk polský. Od roku 1697 se oficiální státní administrativa vedla v polském jazyce a bylo zakázáno vydávat knihy v ruském jazyce.

³¹⁷ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 19

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf

Připojením litevského území k Ruskému impériu v 18. století získal ruský jazyk nové postavení. Stal se oficiálním státním jazykem. Museli ho znát nejen úřední osoby, ale také osoby, které chtěli studovat či dosáhnout kariéry. Na počátku 19. století byla na Vilniuské univerzitě založena katedra ruského jazyka, ruské literatury a ruské historie. Do popředí se dostala ruská kultura, tj. byla otevírána ruská divadla, vycházela ruská periodika. Po povstání roku 1863 – 1864 byla zakázána litevská periodika a byly zavřeny litevské i polské školy.

Ve 20. století se postavení jazyka změnilo několikrát. Vznikem samostatného Litevského státu v roce 1918 se do popředí dostal jazyk litevský. V meziválečném období byla i přes vzestup litevské kultury dostupná ruská periodika (noviny i časopisy), ruští studenti mohli navštěvovat ruskou školu (např. ruské gymnázium v Kaunase) a ruští obyvatelé se setkávali v pravoslavných farnostech. Po ukončení druhé světové války se Litva stala jednou ze zemí Sovětského svazu a ruský jazyk se stal opět jediným oficiálním státním jazykem. Ruský jazyk se vyučoval ve všech vzdělávacích institucích, vycházel ruský tisk a vysílání rádia i televize bylo v ruském jazyce.³¹⁸

4.2.2.2 Ruská kultura a jazyk po rozpadu SSSR do současnosti

Rozpadem SSSR se ruský jazyk stal jazykem národnostní menšiny. Status oficiálního státního jazyka převzala litevština.³¹⁹ I přes politické změny ruská kultura a ruský jazyk z litevské společnosti úplně nezmizely.

I nadále vychází ruská periodika a to každý den [např. *Republika* (rus. Республика)] či jednou za týden [např. *Litevský kurýr* (rus. Литовский Курьер), *Rozhled* (rus. Обзор)].

Omezeno bylo po obnovení nezávislosti televizní a rozhlasové vysílání v ruském jazyce. V roce 2011 vysílali v ruském jazyce jen komerční soukromá rádia a televizní ruské kanály.

³¹⁸ ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы*. [online] Regnum [cit. dne 25. 10. 2015]

Dostupné na: <http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>

³¹⁹ АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 26. 10. 2015]. Dostupné na:

<http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

Ruskou kulturu uchovávají v litevské společnosti každoroční kulturní události [např. Festival dětské tvorby tzv. Baltská inspirace (rus. Балтийская муза) nebo dětské festivaly tzv. Ruský věnec (rus. Русский веночек), Slovanský bazar (rus. Славянский базар)] a také činnost 70 ruských organizací.

V Litvě mohou také lidé navštěvovat Ruské dramatické divadlo³²⁰, ruské kostely³²¹ i ruská knihkupectví (např. Ruská kniha)³²².

V Litvě je ruská kultura nejen povolena, ale vláda kulturní činnost národnostních menšin dotuje. V roce 2006 bylo ze státního rozpočtu vyděleno 87 tis. litů pro ruské organizace. Litevská vláda také finančně podporuje ruskou pravoslavnou církev. Ta dostala v roce 2006 ze státního rozpočtu 163,2 tis. litů. Stát také finančně podporuje ruské kulturní projekty, například Mezinárodní festival obřadní hudby (Международный фестиваль сакральной музыки), Dny ruské kultury, Kulturní dialog (Культурный диалог) a další.³²³

4.2.2.3 Ruský a litevský jazyk v číslech

Podle průzkumu z počátku 90. let 22,8 % Rusů mluvilo litevsky plynule, 26,2 % mluvilo litevsky dobře, 34,7 % mluvilo litevsky slabě a 13,8 % Rusů litevsky neumělo.

Podle sčítání lidu z roku 2001 žilo na území Litvy 3 483 972 obyvatel. Z toho se k ruské národnosti přihlásilo 219 789 lidí (tj. 6,31 %) a z toho celkem 196 042 Rusů pokládá za svůj mateřský jazyk ruštinu. Někteří Rusové za svůj rodný jazyk označili jiný jazyk než ruský. Celkem 13 954 Rusů označilo za mateřský jazyk litevštinu. 389 Rusů polštinu, 91 Rusů ukrajinštinu, 77 Rusů běloruštinu, 14 Rusů lotyštinu,

³²⁰ ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы*. [online] Regnum [cit. dne 26. 10. 2015]

Dostupné na: <http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>

³²¹ АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 26. 10. 2015]. Dostupné na:

<http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

³²² РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 26. 10. 2015] Dostupné na:

http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

³²³ РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия*. [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015] Dostupné na:

http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

2 Rusové romský jazyk, 28 Rusů označilo políčko jiný jazyk a 9 192 Rusů pole neoznačilo. Podle tohoto sčítání lidu ovládalo ruský jazyk celkem 2 099 928 obyvatel.³²⁴

4.3 Pracovní trh a sociální sféra

4.3.1 Lotyšsko

Pracovní sféra se řídí zákonem o práci a zákonem o podpoře nezaměstnaných a hledajících práci.³²⁵

Zákon o práci, který v článku 7 garantuje každému člověku stejné právo na práci, byl přijat roku 2001 a vstoupil v platnost roku 2002.³²⁶ Zákon o podpoře nezaměstnaných a hledajících práci byl přijat a nabyl platnost roku 2002.³²⁷

Této oblasti se také dotýká zákon o státním jazyce ze dne 1. 9. 2000. Tento zákon stanovuje, že osoby pracující ve veřejném sektoru, tj. ve státních či samosprávných institucích a podnicích, jsou povinny ovládat lotyšský jazyk. Osoby, které pracují v soukromém sektoru, tj. v soukromých firmách a organizacích, jsou povinny užívat oficiální jazyk, pokud se jejich činnost dotýká „státních zájmů“, příp. pokud tyto osoby vykonávají státní funkci.³²⁸

Ovládat lotyšský jazyk je pro získání pracovního místa nezbytné. Ve veřejném sektoru je pro každou profesi stanovena úroveň lotyšského jazyka, která je potřebná pro vykonávání povolání. V roce 2011 byla podobná tabulka určující jazykové

³²⁴ АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online] Отечественные записки [cit. dne 26. 10.2015]. Dostupné na:

<http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

³²⁵ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvédeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 52

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf

³²⁶ *Закон о труде*. [online] Веб-журнал „С законом на Ты” [cit. dne 4. 1. 2016]

Dostupné na: http://www.zakon.lv/otrude_ru.htm

³²⁷ *Закон о поддержке безработных и ищущих работу*. [online] Портал Латвийской Республики [cit. dne 4. 1. 2016] Dostupné na: http://latvia.news-city.info/docs/sistemsr/dok_iergez.htm

³²⁸ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvédeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 22

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf

požadavky zavedena také v soukromém sektoru.³²⁹ Každý člověk má osvědčení, které dokládá úroveň lotyštiny. V roce 2008 se mluvilo o tom, že budou zavedeny jazykové inspekce, které budou kontrolovat, zda úroveň lotyšského jazyka, kterou má každý zaměstnanec napsanou ve svém osvědčení, odpovídá jeho jazykovým schopnostem. Pokud by úroveň na osvědčení neodpovídala úrovni reálné byl by zaměstnanec propuštěn.³³⁰

Ve veřejném sektoru pracují v převážné většině Lotyši. Jen málo představitelů národnostních menšin pracuje na ministerstvech, soudech či zastávají funkce v kontrolních a dozorčích orgánech. V roce 2001 celkem 92 % pracovníků ministerstev Lotyšska tvořili Lotyši. Z výzkumu zaměřeného na národnost soudců se dozvídáme následující informace. V roce 1994 existovalo 152 soudců, z toho bylo 142 Lotyšů, 9 Rusů a 1 Polák. V roce 2001 z oslovených 307 soudců se přihlásilo 18 soudců k ruské národnosti, 3 k polské a 2 k běloruské.

V roce 2008 došlo ke zmírnění požadavku znalosti lotyšského jazyka pro policisty a hasiče (z úrovně C1 na B2) a pohraniční vojáky (z úrovně C2 na C1) a to z důvodu nedostatku těchto pracovníků.

Představitelé národnostních menšin zaujímají pozice především v soukromém sektoru.³³¹

Výzkumy z několika let ukazují, že míra nezaměstnanosti je vyšší u představitelů národnostních menšin než u Lotyšů. V roce 1999 bylo nezaměstnaných 19 % Rusů a 18 % ostatních lidí hlásící se k jiné národnostní menšině. Oproti tomu jen 10 % Lotyšů pocítilo nezaměstnanost. O rok později se míra nezaměstnanosti národnostních menšin trochu snížila následovně. V roce 2000 trpělo nezaměstnaností 15 % představitelů národnostních menšin a 10 % Lotyšů.³³²

Pro nezaměstnané pořádá „Státní agentura zaměstnanosti“ (rus. Государственное агенство занятости) kvalifikační kurzy a rekvalifikace. Tyto kurzy jsou hrazeny

³²⁹ Русские в Прибалтике: диалог эстонского а латвийского правозащитников. [online] Regnum [cit. dne 4. 1. 2016] Dostupné na: <http://regnum.ru/news/polit/1437164.html>

³³⁰ ФОКИНА, Ксения. Кризис в Латвии: опять во всем виноваты русские. [online] Известия [cit. dne 4. 1. 2016] Dostupné na: <http://izvestia.ru/news/344031>

³³¹ БУЗАЕВ, Владимир. Русская община Латвии: угрозы для выживания. Vyd. neuvvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 53-54.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

³³² Тамtéž. S. 55-56.

z prostředků EU a probíhají pouze v lotyšském jazyce. Protože mnoho obyvatel ruské národnosti umí lotyšský jazyk pouze na úrovni A, a ke zvládnutí těchto kurzů potřebují ovládat lotyštinu na úrovni C, Sněmovnou úspěšně prošel návrh skupiny ZaPČJL (rus. ЗаПЧЕЛ³³³) učit lotyšský jazyk nezaměstnané bezplatně.³³⁴

Lotyšský ochránce práv Vladimír Buzajev (rus. Владимир Бузаев) uvedl v rozhovoru ze dne 20. 8. 2011, že se v Lotyšsku také řeší problémy neobčanů v sociální oblasti. Uvádí, že existují rozdíly ve výši penze a podpory v nezaměstnanosti mezi občany a neobčany. Problém spočívá v tom, že stát nezapočítává neobčanům dobu, kterou pracovali v zahraničí (tj. mimo Lotyšsko) za minulého režimu.³³⁵

4.3.2 Litva

Oblast práce se řídí zákoníkem práce, který nabyl účinnost 1. 1. 2003.³³⁶ Právo na práci je zakotveno v Ústavě Litevské republiky a mezinárodních smlouvách, které upravují pracovní vztahy.³³⁷

Podle informací z roku 1997 byli představitelé ruské menšiny po rozpadu SSSR zaměstnanci především státních firem a podniků ve velkých městech.

Roku 1996 se nezaměstnanost dotkla Rusů a Litevců velmi podobně. Celkem 22 % Rusů i 22 % Litevců sdělilo, že jsou nezaměstnaní. Na otázku jestli jsou členové jejich rodiny nezaměstnaní, odpovědělo kladně 32 % Rusů a 27 % Litevců.³³⁸

Ze sčítání lidu z roku 2001 se dozvídáme, že ne všichni Rusové jsou pracující, nebo zaregistrovaní jako nezaměstnaní. V roce 2001 žilo v zemi 1 250 bezdomovců,

³³³ Politická organizace ZaPČJL = Za práva člověka v jednotném Lotyšsku (rus. ЗаПЧЕЛ = За права человека в единой Латвии). Oficiální webová stránka: <http://www.zapchel.lv/>.

³³⁴ БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. S. 59.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaeв_kniga_2010.pdf

³³⁵ *Русские в Прибалтике: диалог эстонского а латвийского правозащитников*. [online] Regnum [cit. dne 4. 1. 2016] Dostupné na: <http://regnum.ru/news/polit/1437164.html>

³³⁶ *Закон о утверждении Трудового кодекса*. [online] 2c4.ru [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://2c4.ru/rus/law/8834/index.php>

³³⁷ *Трудовой кодекс Литовской Республики* [online] 2c4.ru [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://2c4.ru/rus/law1/8841/index.php>

³³⁸ КЛЯРК, Т. *Русские в Литве*. [online] Cyberleninka [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://cyberleninka.ru/article/n/russkie-v-litve>

ze kterých se celkem 70 % přihlásilo k litevské národnosti, 13 % k ruské, 10 % k polské a 7 % k jiné národnosti.³³⁹

V roce 2010 se podle Statistického úřadu nezaměstnanost v zemi vyšplhala na 17,8 % a dotkla se 291 100 obyvatel.³⁴⁰ Ke konci července 2015 se nezaměstnanost snížila na 9,6 %, tj. počet zaregistrovaných nezaměstnaných činil 140 tisíc obyvatel.³⁴¹

Pracovník „Institutu občanské společnosti“ (rus. Институт гражданского общества) Vida Beresnjavičjute (rus. Вида Береснявичюте) upozorňuje, že podle statistik se nezaměstnanost v zemi dotýká především představitelů národnostních menšin a dle jeho názoru to svědčí o rozporech mezi potřebami trhu práce a kvalifikací potencionálních pracovníků z řad představitelů národnostních menšin.³⁴²

Oproti tomu ředitelka Ústavu cizích jazyků Vilniuské Univerzity Danute Balšajtite (rus. Дануте Балшайтите) říká, že v dnešní době mezi požadavky na zaměstnance patří nejen znalost anglického jazyka, ale především ruského. Uvádí, že v některých nabídkách práce dokonce stojí požadavek znalosti ruského jazyka na prvním místě.³⁴³

³³⁹ Русские составляют 6% населения Литвы и 13% бездомных. [online] Демоскоп Weekly [cit. dne 31.1.2016] Dostupné na: <http://www.demoscope.ru/weekly/2003/0103/panorm01.php>

³⁴⁰ ПАВИЛЕНЕНЕ, Данута. В 2010 году уровень безработицы в Литве составил 17,8%. [online] The Baltic Course [cit. dne 31. 1. 2016] Dostupné na: http://www.baltic-course.com/rus/_analytics/?doc=37475

³⁴¹ В июле безработица в Литве была выше среднего показателя в ЕС – Евростат. [online] L24.lt [cit. dne 31. 1. 2016] Dostupné na: <http://l24.lt/ru/ekonomika/item/87311-2015-09-01-10-52-14>

³⁴² РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия. [online] BBC Russian [cit. dne 21. 1. 2016] Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm

³⁴³ ЛУКАЙТЕ, Абсолюта Анджелика. Литовские специалисты по изучению языков: «Заинтересованность в русском языке в нашей стране все больше». [online] Экспресс неделя [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://www.nedelia.lt/press/press-prensa-litvy/17763-litovskie-specialisty-po-izucheniyu-yazykov-zainteresovannost-v-russkom-yazyke-v-nashej-strane-vse-bolshe.html>

Závěr

Práce přináší informace týkající se života Rusů v Lotyšsku a v Litvě po rozpadu SSSR. Pro pochopení vztahů Lotyšska a Litvy k Rusku byla popsána historie těchto států od 18. století do rozpadu SSSR. Také byly zmapovány důležité milníky ve vývoji národnostní skladby obyvatel. V práci je definováno co je naturalizace, kolik Rusů od 90. let 20. stol. prošlo naturalizačním procesem a stalo se občany těchto republik, a oproti tomu proč někteří Rusové dosud neprošli naturalizací.

V následujících kapitolách byl nastíněn současný stav vzdělávání i postavení ruského jazyka. Také bylo uvedeno, jak se promítá postavení jazyků do pracovní sféry a v jakých sférách představitelé národnostní menšiny nachází zaměstnání. Informace k pracovnímu zařazení Rusů jsou však více dostupné k představitelům národnostní menšiny v Lotyšsku. Informace o pracovním zařazení Rusů v Litvě jsou méně dostupné a to z toho důvodu, že většina Rusů přijalo litevské občanství.

I přes to, že autorka práce čerpala informace z publikací českých odborníků na toto téma, tyto zdroje nestačily z důvodu neaktuálnosti. Informace o aktuálním stavu ve školství i pracovním trhu proto byly čerpány hlavně z internetových článků na ruských serverech, případně z publikace odborníka na toto téma Vladimíra Viktoroviče Buzajeva, spolupředsedy Lotyšského výboru pro lidská práva, a také z lotyšských a litevských zákonů přeložených do ruského jazyka.

Autorka práce předpokládá, že zvolené téma, které bylo propedeuticky představeno základními historickými a sociálně-společenskými vývojovými fakty, bude dále rozpracováno v její následné diplomové práci. V ní se autorka pokusí doplnit nejen významné události a fakta historie do 18. století, ale rovněž by se analogicky pokusila rozvinout obraz nejzávažnějších aktuálních společenských a kulturně-vzdělávacích problémů. Prioritně předpokládá, že celá analýza se bude ve větší míře věnovat aplikačním pohledům na současný praktický život zvoleného pobaltského etnika.

Seznam odborných zdrojů

Monografie

- BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století : emancipace nebo nacionalismus?*
1 vyd. Šenov u Ostravy : Tilia, 2001. 415 s. ISBN 80-86101-40-1.
- BERESNEVIČIŮTĚ-NOSÁLOVÁ, Halina. *Litva*. 1.vyd. Praha : Libri, s.r.o., 2006.
190 s. ISBN 80-7277-300-3.
- BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy*. 1.vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. 272 s.
ISBN 80-204-0451-1.
- DANČÁK, Břetislav; POSPÍŠIL, Ivo; RAKOVSKÝ, Adam. *Pobaltí v transformaci*.
1.vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. 246 s. ISBN 80-210-2248-5.
- DEJMEK, Jindřich. *Lotyšsko*. 1.vyd. Praha : Libri, 2010. 173 s.
ISBN 978-80-7277-481-4.
- ŠTOLL, Pavel a kol. *Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století*.
1.vyd. Praha : FF Univerzity Karlovy, 2013. 254 s. ISBN 978-80-7308-475-2.
- ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. 2.vyd. Praha : NLN, 1996. 558 s.
ISBN 80-7106-216-2.
- ŠVEC, Luboš. *Československo a pobaltské státy v letech 1918-1939*. 1.vyd.
Praha : Karolinum, 2001. 352 s. ISBN 80-246-0165-6.
- ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. Vyd. neuvedeno. Praha : NLN, s.r.o., 1996.
423 s. ISBN 80-7106-154-9.
- VYKOUKAL, Jiří; LITERA, Bohuslav; TEJCHMAN, Miroslav. *Východ. Vznik,
vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 1.vyd. Praha : Libri, 2000. 860 s.
ISBN 80-85983-82-6.
- Vzdělávací systém Litvy*. Vyd. neuvedeno. Praha : Ústav pro informace
ve vzdělávání, 1999. 38 s. EURYDICE, the Information Network on Education
in Europe.
- Vzdělávací systém Lotyšska*. Vyd. neuvedeno. Praha : Ústav pro informace
ve vzdělávání, 1999. 34 s. EURYDICE, the Information Network on Education
in Europe.
- ZUBOV, Andrej. *Dějiny Ruska 20. století – díl I*. 1.vyd.-dotisk. Praha : Argo, 2014.
949 s. ISBN 978-80-257-0921-4.

Periodika

BO JENSEN, Martin. Preventivní diplomacie – příklad mise OBSE v Lotyšsku.

Mezinárodní politika, 1998, č. 3, s. 15. ISSN 0543-7962.

SOUKUP, Ondřej. Vztahy s Ruskem. Časovaná bomba, nebo naděje pro budoucnost? *Mezinárodní politika*, 1998, č. 3, s. 13 – 14. ISSN 0543-7962.

Elektronické zdroje

АВИНА, Наталья. *Язык русской диаспоры в современной Литве*. [online]

Отечественные записки [cit. dne 13. 10.2015]. Dostupné na:

<http://www.strana-oz.ru/2005/2/yazyk-russkoy-diaspory-v-sovremennoy-litve>

АСАДОВА, Наргиз. *Жизнь русских в Литве*. [online] Радио Ехо Москвы

[cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na:

<http://echo.msk.ru/programs/linguafranca/1139146-echo/>

БУЗАЕВ, Владимир. *Русская община Латвии: угрозы для выживания*. Vyd. neuvedeno. Riga : SIA «Averti-R», 2010. 63 s.

Dostupné na: http://www.lhrc.lv/biblioteka/Boozaev_kniga_2010.pdf

В июле безработица в Литве была выше среднего показателя в ЕС – Евростат. [online] L24.lt [cit. dne 31. 1. 2016] Dostupné na:

<http://l24.lt/ru/ekonomika/item/87311-2015-09-01-10-52-14>

Гражданство – общие положения. [online] Департамент миграции при Министерстве внутренних дел Литовской Республики [cit. dne 5. 2. 2015]

Dostupné na: <http://www.migracija.lt/index.php?1936021319>

Закон Литовской Республики о гражданстве [online] Сейм Литовской Республики [cit. dne 5. 2. 2016] Dostupné na:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450433

Закон о поддержке безработных и ищущих работу. [online] Портал Латвийской Республики [cit. dne 4. 1. 2016] Dostupné na:

http://latvia.news-city.info/docs/systemst/dok_iergez.htm

Закон о труде. [online] Веб-журнал „С законом на Ты” [cit. dne 4. 1. 2016]

Dostupné na: http://www.zakon.lv/otrude_ru.htm

Закон о утверждении Трудового кодекса. [online] 2c4.ru [cit. dne 1. 2. 2016]

Dostupné na: <http://2c4.ru/rus/law/8834/index.php>

- ЗВЕРКО, Наталия. *Русских в Литве стало ещё меньше*. [online] RU.DELFI [cit. dne 14. 10. 2015] Dostupné na: <http://ru.delfi.lt/news/live/russkih-v-litve-stalo-esche-menshe.d?id=20737871>
- КЛАРК, Т. *Русские в Литве*. [online] Cyberleninka [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://cyberleninka.ru/article/n/russkie-v-litve>
- Литовские школьники изучают больше иностранных языков, чем их ровесники в Европе*. [online] Экспресс неделя [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://www.nedelia.lt/news-lt/25749-litovskie-shkolniki-izuchayut-bolshe-inostrannyh-yazykov-chem-ih-rovesniki-v-evrope.html>
- ЛУКАЙТЕ, Абсолюта Анджелика. *Литовские специалисты по изучению языков: «Заинтересованность в русском языке в нашей стране все больше»*. [online] Экспресс неделя [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://www.nedelia.lt/press/press-prensa-litvy/17763-litovskie-specialisty-po-izucheniyu-yazykov-zainteresovannost-v-russkom-yazyke-v-nashej-strane-vse-bolshe.html>
- МОШКОВ, Ярослав. *О положении русских школ в Литве и о принудительной ассимиляции в отношении русского населения Литвы*. [online] Русские новости [cit. dne 22. 11. 2015]. Dostupné na: <http://ru-news.ru/o-polozhenii-russkih-shkol-v-litve-i-o-prinuditelnoj-assimilyatsii-v-otnoshenii-russkogo-naseleniya-litvy/>
- Натурализация*. [online] МИД ЛР [cit. dne 7. 11. 2015] Dostupné na: <http://www.mfa.gov.lv/ru/novosti/integraciya-obshestva-v-latvii/naturalizaciya>
- О положении русскоязычного населения в странах Балтии (справочная информация)*. [online] МИД РФ [cit. dne 13. 10. 2015]. Dostupné na: <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-dgpch.nsf/05a95604fc81125843256da400378f3b/110c80f5703fc80ac3256e52002bb878!OpenDocument>
- ПАВИЛЕНЕНЕ, Данута. *В 2010 году уровень безработицы в Литве составил 17,8%*. [online] The Baltic Course [cit. dne 31. 1. 2016] Dostupné na: http://www.baltic-course.com/rus/_analytics/?doc=37475

- Поправки к Закону о гражданстве 2013 года: дальнейшее упрощение получения гражданства.* [online] МИД ЛР [cit. dne 7. 11. 2015] Dostupné na: <http://www.mfa.gov.lv/ru/novosti/integraciya-obshestva-v-latvii/poppravki-k-zakonu-o-grazhdanstve-2013-goda-dalnejshee-uproshenie-polucheniya-grazhdanstva>
- РАДЗЕВИЧЮТЕ, Аушра. *Русские в Литве: тяга к интеграции и политическая апатия.* [online] BBC Russian [cit. dne 13. 10. 2015] Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_6918000/6918904.stm
- Русский в Литве все еще популярен - после английского.* [online] Экспресс неделя [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://www.nedelia.lt/news-lt/7049-russkiji-v-litve-vse-eshhe-populjaren-posle.html>
- Русские в Прибалтике: диалог эстонского а латвийского правозащитников.* [online] Regnum [cit. dne 4. 1. 2016] Dostupné na: <http://regnum.ru/news/polit/1437164.html>
- Русские составляют 6% населения Литвы и 13% бездомных.* [online] Демоскоп Weekly [cit. dne 31.1.2016] Dostupné na: <http://www.demoscope.ru/weekly/2003/0103/panorm01.php>
- СОЛОПЕНКО, Андрей. *Андрей Солоненко: Русские Прибалтики – сколько их осталось и что с ними будет.* [online] NewsBalt [cit. dne 1. 2. 2016]. Dostupné na: <http://newsbalt.ru/analytics/2013/10/andrey-solopenko-russkie-pribaltiki/>
- Трудовой кодекс Литовской Республики* [online] 2c4.ru [cit. dne 1. 2. 2016] Dostupné na: <http://2c4.ru/rus/law1/8841/index.php>
- ТУЛЬСКИЙ, Михаил. *Итоги переписи 2001 года в Литве.* [online] Демоскоп Weekly [cit. dne 31. 1. 2016]. Dostupné na: <http://demoscope.ru/weekly/2002/081/analit01.php>
- ФОКИНА, Ксения. *Кризис в Латвии: опять во всем виноваты русские.* [online] Известия [cit. dne 4. 1. 2016] Dostupné na: <http://izvestia.ru/news/344031>
- ФОМИН, Андрей. *Русский язык в образовательном и культурном пространстве Литвы.* [online] Regnum [cit. dne 25. 10. 2015] Dostupné na: <http://www.regnum.ru/news/polit/1439981.html>
- ЭДУАРДОВ, Сергей. *Русские в Прибалтике: само не рассосется.* [online] Utro.ru [cit. dne 25. 1. 2016] Dostupné na: <http://www.utro.ru/articles/2003/07/31/218605.shtml>

Экзамен по литовскому языку заставят сдать всех [online] Rubaltic.ru [cit. dne 18. 1. 2016] Dostupné na: <http://www.rubaltic.ru/article/segodnya-v-pribaltike/09042015-lingua/>